

Václav Zelený
Životopisy

(Karel Jaromír Erben)

(František Palacký)

(Jan Kollár)

eknizky.sk

Životopisy

Václav Zelený

eknizky.sk

Životopisy by [Václav Zelený](#) is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](#), except where otherwise noted.

Obsah

Karel Jaromír Erben	1
František Palacký	13
Jan Kollár	31

Karel Jaromír Erben

Básník „Kytice“ narodil se na klassické půdě básnictví českého, po které se již před šesti stoletími rozléhaly žalostné zvuky „Zarmoucené“ — v Miletíně nedaleko Dvoru Králové dne 7. listopadu 1811. Rodičové ve skrovných okolnostech žijící určili bedlivého syna k učitelství a dali jej za let školních učiti zvláště hudbě; leč úmysl jejich potkal se s náhlým obratem. Ve škole otčiny své obrátil k sobě chlapec nevšedními schopnostmi zřetel tehdejšího faráře miletínského, pát. Arnolda, nyní na odpočinku v Praze žijícího. Jsa horlivě pečliv o mládež sobě svěřenou, připravoval p. Arnold bystřejší žáky své ke studiím gymnasijským, nehledaje při tom jiné odměny, než prospěchu jejich. Mezi těmito chlapci, z nichžto se mnozí výborně vydařili, byl i Erben. Rodičové jeho lekali se sice dlouhé cesty, na kterou se syn vydati hodlal, ale vidouce neodolatelnou touhu jeho po vyšším vzdělání, neodporovali mu, a tak se dostal r. 1825 na gymnasium královéhradecké. Ač jeho známost němčiny byla dost chatrná a poměry vnější velmi těsné, an si výživy sám — zvláště vyučováním hudbě — dobývati musil, postavil se přece hned v první třídě mezi přední žáky, mezi nimiž pak se udržel po celý čas studií gymnasijských. Více než vlastní učitelé působil v ustanovení směru ducha jeho šlechtitý professor Chrmela, jenž shromáždíval kolem sebe bystřejší mladíky, snaže se, aby je přivedl k lepšímu poznání a ocenění jazyka mateřského na školách tehdy docela zanedbávaného. Tak se vzňala v útlém srdci mladíkově ta tichá, ale upřímná, vroucí láska k jazyku a národu, kteráž se stala hvězdou jeho života. Již tehdy začal se cvičiti u veršování českém, a první tištěný plod ducha jeho jest básnička „Řevnivý“ vyšlá v Čechoslavu 1831. Téhož roku po ukončení studií gymnasijských přešel do Prahy do filosofie. Velebná matička Praha chovala tehdy v lůně svém nevelký sice, ale nadšený hlouček přátel jazyka českého, nejvíce ještě mladíkův, do jejichžto kruhu vstoupil nyní dvacetiletý Erben, nalézaje v něm útěchy a posily po tuhém namáhání, kterým si

prostředkův k výživě dobývati musil. Ale i sama tato příkrá práce nabyla příjemnosti a užitečnosti, když uveden jest k slovuťnému dějepisci našemu Palackému, jemuž pak po několik let opisoval část velikého díla Pavla Skály ze Zhoře, týkající se dějin českých. Čítaje po dlouhý čas ryzí sloh český kněh Skálových naučil se důkladně jazyku *zlaté* doby, zároveň pak přivykaje nečitelnému písmu rukopisu, naučil se čísti staré listiny. Toutéž dobou, již za studií filosofických, chodívaje na prázdniny s přítelem svým Havlíkem do Žebráka, počal tam horlivě sbíрати písňe a pověsti národní, v čemž pak pokračoval i doma v Miletíně, jsa při tom nemálo podporován vědomostmi hudebními již doma nabytými. Kochaje se takto v živém, jasném proudu jazyka národního, s druhé pak strany ve vybroušeném slohu doby Veleslavínovy, osvojil si již tehdy mluvu naši v té míře, v jaké sotva který jiný ze spisovatelův souvěkých. Za let študentských, filosofických i právnických v Praze dal tisknouti jenom několik básniček, sepsal však veselohru „Sládcí“, dávanou r. 1837 na divadle ochotnickém v Žebráce. — Odbyv 1837 studia právnická, přistoupil v listopadu t. r. co praktikant k úřadu hrdelnímu v Praze, po roce pak k úřadu fiskálnímu, při kterémž pak zůstal až do dubna 1843. Týmž časem odbyl i zkoušky potřebné k dosažení soudnictví, tehdy *appellatoria* nazvané. Konaje pak co úřad kázal bedlivě a študuje práva s nevšední pilností nezapomínal předce oblíbených prací literárních, zvláště pak sbírání písni a báchorek národních, a již 1842 vydal I., r. 1843 II. a 1845 III. svazek sebraných od něho písni. Také studií historických hleděl si stále, a 1838 pomáhal Palackému rovnati zpustlý archiv stavovský, Svatováclavským nazvaný. Touto a jinými pracemi získal si známost mužův učených, a tak se stalo, že 1842 vyvolen od král. české společnosti nauk za aktuára s platem 20 zl. měsíčně, čímž teprve nabyl stálých příjmů, an úřední povinnosti své konal posud zdarma. V sále učené společnosti trávil pak denně několik hodin, a nemaje tam mnoho práce pokračoval tam v studiích historických, z nichžto pak vzrostla „Regesta“. Ještě příznivějšího obratu okolností svých dočkal se r. 1844. Vešloť právě tehdy několik osvíčených mužů z vysoké šlechty české ve spolek, jehož účelem bylo podporovati bádání v dějinách našich k tomu konci, aby se mohl vydati český diplomatář.

Od těchto spanilomyslných pánů dána jest peněžítá podpora

českému museum, aby mohlo vyslati učence starých písem znalého, který by prohledávané všechny archivy klášterní, panské i městské po Čechách, opisoval vše, co by bylo důležitějšího. Tento úkol pak vznešen od výboru společnosti českého museum dne 29. května 1844 po návrhu tehdejšího jednatele Palackého na Erbena. I vydal se hned na cesty, opatřen byv otevřeným listem od presidenta vlády zemské hraběte Salma, kterýmžto byly vyzývány úřady císařské i vrchnostenské, aby mu v jeho bádání všelikým způsobem pomocni byli. Tak prohledal letního času 1844 a 1845 archivy v jižních, 1846 a 1847 v severních Čechách, v zimě pak opisoval v Praze z desk zemských, a tak učinil během čtyř let opisy asi 3000 starých listin. Horlivé služby jeho došly uznání výboru musejního, a 23. února 1846 vyvolen jest po návrhu jednatele Palackého za stálého assistenta českého nár. museum, zvláště při sbírce listin, k jejímuž rozmnožení sám platně přispěl. Tehdy také (1846) podal v časopise musejním první znamenitou ukázkou ze svých studií historických: Ondřej Puklice ze Wstuh, měštěnin Budějovický, živý obraz života veřejného z doby největšího rozkvětu měst českých; potom následovalo r. 1847 důkladné pojednání v témž čas. mus. „Rukopis musejní letopisů Kosmasových a jeho pokračovatelů“. Vědeckými těmito pracemi svými dobyl si uznání znalců v té míře, že 12. března 1848 vyvolen jest od král. české společnosti nauk za úda mimořádného a následujícího roku 1849 4. března za úda řádného. V bouřlivých dobách r. 1848 a 1849 osvědčil Erben onu mírnost a zároveň pevnost povahy své, kterou si již před tím zjednal vážnost všech, kdož jej znali; obdržel pak zároveň nejedny důkazy důvěry obecné. Již 17. dubna 1848 jmenovala jej tehdy právě vyvolená rada městská čestným dozorcem nad knihovnou a archivem měst pražských; v květnu poslán jest od tehdejšího Výboru Národního v Praze do Záhřebu, aby dával Chorvatům zprávy o tom, co se dělo v Čechách, a zároveň dopisoval do Prahy o všech důležitějších událostech mezi Jihoslovany. Vrátil se do Prahy na konci června přejal v červenci redakci Pražských Novin, kterouž již v březnu 1849 složil. Touž dobou měl, pro výtečnou známost starého jazyka právního jsa vůbec na slovo vzat, účastenství ve všech podniknutích směřujících k tomu, aby sloh náš úřední vyčištěn byl od těch směšných nestvůr, kterými jej nevědomost poslední doby zanesla.

Na podzim 1848 jmenován jest od p. barona Mecséryho, tehdy místopředsedy vlády zemské, translátorem, aby všechny důležitější zákony a nařízení překládal na jazyk český; v listopadu t. r. přidružen jest kommissi, sestavené k tomu konci, aby se zákony věrně a přesně překládaly; v červenci 1849 pozván od ministra Bacha, aby se učinil účastným prací kommise, ze všech zemí rakouskoslovanských do Vídně svolané, aby sestavila terminologii právní ve všech nářečích slovanských; i přispěl znamenitě k výtečnému vyvedení *české* části díla toho, z níž pak i Rusíni, Slovinci, Chorváti a Srbové nemalý užitek vzali. V červnu 1851 zřízena v Praze od ministra veřejného vyučování p. hraběte Lva Thuna kommise, ježto vědeckou terminologii českou probrati a posavadní v tom ohledu libovůli přitřž učiniti a terminologii pevnou stanoviti měla zvláště ve prospěch gymnasií a škol reálních, do nichžto tehdy jazyk náš opět uveden byl. I ve pracích této kommise, slovéutným Šafaříkem řízené, měl nemalé účastenství. Neméně prospěl jazyku našemu právnímu výtečnými překlady zákonů, od r. 1847 až do 1850 společně s jinými výtečnými znalci předsevzatými. Již r. 1847 přeložil s drem. Fričem a Neubaurem „Řád soudní a konkursní“, r. 1848 vydaný; r. 1849 a 1850 přeložil s Neubaurem, a částečně i s Jirečkem a Grünwaldem *Zákonník občanský*, dílo v každém ohledu výtečné, posud však nevytištěné; r. 1850 přeložil s Neubaurem *Zákonník trestní*, menších zákonů ani nepřipomínaje. R. 1850 zlepšeno též jeho postavení při národním museum, an jej výbor za předsedy p. rytíře z Neuberka dne 18. listopadu, uznávaje jeho zásluhy opisováním starých listin a vzorným uspořádáním archivu dobyté, vyvolil za sekretáře a archiváře důležitého toho ústavu se 400 zl. stř. služného. Ale nedlouho trval v tomto postavení; již 29. července 1851 vyvolen jest v sezení velké rady měst pražských za archiváře s ročním důchodem 1000 zl. stř. Tak postaven konečně důvěrou spoluobčanů svých na místo čestné, studiím a náklonnostem jeho nejlépe přiměřené.

Nyní teprvé po mnohých letech v lopotné práci ztrávených měl pochvilí, aby uspořádal své ballady, z nichžto „Poklad“ vytištěný již r. 1838 v almanachu Vesně obecné obdivení zbudil a od šlechtetného přítele literatury české Roćciszewského z Roćciszewa na jazyk

polský přeložen byl; vyšla konečně r. 1853 „Kytice z pověstí národních“ a postavila jedním rázem původce svého do první řady básníkův našich. Jakož pak přivítána jest srdečným pozdravem celého národa, dostalo se jí i vzácného vyznamenání, že přijata jest do příruční biblioteky J. V. císařovny Eližběty. R. 1854 vyvolen jest, jsa toho času ředitelem král. české společnosti nauk, za úda dopisujícího společnosti: „Société Linnéenne de Lyon“ a říšského ústavu geologického. R. 1855 podniknut časopis literární „Obzor“, jehož účelem bylo s jedné strany všimati si upřímně všeho, co by se v literatuře naší objevilo, s druhé pak strany podávati zprávy o nejdůležitějších úkazech za hranicemi. Podniku tohoto v základech svých zajisté dobrého ujal se Erben velmi horlivě; leč nehrubě příznivé začátky odstrašily nakladatele od dalšího vydávání. S osudem mnohem skvělejší potkalo se týmž rokem vydané dílo dlouhé píle jeho: „Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae“, obsahující významná místa ze všech listin týkajících se dějin českomoravských od nejstarších dob až do r. 1253. Rozšířiv učeným tímto dílem pověst svou vyvolen jest od císař. biblioteky v Petrohradě za úda čestného. R. 1856 vyzván jest od purkmistra pražského p. dra. Václava Vaňky, aby sepsal dějiny pražské za časů primatorů, z čehož povstalo: „Die Primatoren der k. Altstadt Prag 1858“, zahrnující osudy hlavního města od času Ferdinanda I. až do Josefa II., spis důkladný a zajímavý, za nějž velká rada měst pražských přiřkla spisovateli odměnu 500 zl. stříbrných. O podobné monografii pracuje Erben opět, vyzván byv od purkmistra, aby sepsal příběhy pražského sboru ostrostřelcův na oslavení pětistiletého jeho trvání. Mimo to připravuje však již od mnoha let sbírku *báček slovanských* ve všech nářečích, a *slovanské bájesloví*, o jichžto ceně lze souditi ze zlomků v čas. musejním podaných.

Vypočítávajíc díla Erbenova musíme se konečně zmíniti o výtečných vydáních spisův některých znamenitých ze starší literatury české, jeho péčí obstaraných. Tak vydal ctihodného filosofa našeho Tomáše ze Štítného „Knížky šestery o obecných věcech křesťanských“ nákladem university Pražské na památku jejího založení před 500 lety, opatřiv je životopisem Štítného a vysvětlením slov a věcí (1852); podobně vydal slohem i obsahem

veledůležitou „Bartošovu kroniku Pražskou od léta Páně 1524 až do konce léta 1530“, přidav i k ní důkladně sestavený životopis Bartošův (1851); spravuje taktéž vydávání díla pro poznání staré literatury naší předůležitého „Výboru z literatury české“, vycházejícího nákladem Matice české. —

Toť krátký nástin života Erbenova. Budiž nám dovoleno, pověděti ještě něco o postavení jeho v literatuře naší, jmenovitě básnické.

Máme před sebou „Kytici z pověstí národních“, knihu na pohled nevelikou, a přece v sobě zavírající slávu velikého básníka. Nerovná se sice Erben množstvím plodův svých básnických ani pěvci „Slávy dcery“ ani mistru od Otavy ani líbeznému lyrikovi a vykladači moudrosti otcovské, a přece ho stavíme směle podlé nich. Však třeba se šíře rozhlédnouti po nivách básnictví našeho, bychom porozuměli zásluhám těch, kteří je pěstovali.

Když na sklonku minulého století několik mužův pevné vůle a bystrého rozumu se začalo zasazovati o vzkříšení literatury domácí, tehdy ve snářích, kalendářích a písničkách si libující, tu byl jazyk náš tak zpustlý a zmrzačený, že zrovna tak vystačil k vyjádření všedních věcí; vyšší prosou neuměl tehdy psáti téměř nikdo, a jal-li se někdo natahovati češtinu na skřípce veršovnícké, tu bylo jenom pozorovati, jak veliká jest hojnost *ostí* a *ání* u nás, že však jazyk Svato-Václavský neumí se již pohybovati v tom divném brnění. Nebyloť tehdy snadno, řeč zanedbanou narychlo opět tak vzdělati a vybrousiti, aby uměla vyjadřovati vzlet básnický. Nesnadné dílo toto vykonali, zdá se mi, přede všemi dva mužové — Jaroslav Puchmajer a Josef Jungmann. Puchmajer, obdařený čilou obrazností a nevšedním důvtipem, psal své básně jazykem nehrubě od prosy se lišícím, ale živým, pružným, nad jiné obratným — jeho bajky jsou namnoze výborně vypravovány. Stejnou dobou vzděláván jazyk náš básnický směrem vyšším — Jungmann zápase v překladech svých s nejvybroušenějšími řečmi naší doby, s angličtinou, němčinou, frančinou, snažil se jazyk náš vznésti na stejnou výši — a zápasil šťastně. *Ztracený ráj* jest jako základním kamenem vyššího jazyka básnického u nás. Nezdá se mi, že by byl posud kdo se pokusil o to, aby bylo oceněno obrovské to dílo Jungmannovo — překlad *Ztraceného ráje*, nejvznešenější epopéje

všech dob jazykem českým, jakým byl před Jungmannem! Jedním rázem stál tu jazyk náš podlé hrdého Angličana, divě se tomu jaksi sám, že se náhle octnul v tak vzácné společnosti! Díla dvou těchto vůdcův doplňují se pak vzájemně: čilý, v lidu a s lidem žijící Puchmajer dal řeči básnické ohebnost, živost, která se jen ze života proudí, kdežto vážný učenec Jungmann dodal mu vznešenosti, velebnosti.

Tak bylo, když se objevil rukopis Královodvorský. Tu byl jazyk prostý a vznešený, lehký a svěží a přece důstojný, jazyk v každém ohledu tak výtečný, že by žádný z tehdejších básníků nebyl dovedl tak psáti. Rukopis Královodvorský zbudil pak čarovnými zvuky svými duch básnický po vlastech československých, a z četných pěvců tehdy povstalých byli dva vyvolení — jeden nad Dunajem, druhý nad Vltavou, oba hlasatelé nové doby na Parnase českém! Velikost Kollárova se zakládá v tom, že byl *proniknut* mocnou ideí národnosti. Jeho celé srdce bylo národu věnováno, vše ostatní, mu bylo věcí poboční; ano nevěříme ani jemu samému pravícimu, že půl srdce dává Míně — vždyť neměl čeho rozdávat — *národ* opanoval celou bytost jeho! Kdekoli kráčí, po ladné Italii nebo po hrozných horách tyrolských, všude vidí jen Slovany; všecky zvuky na světě připomínají mu slovanštinu! V této jednostrannosti jest význam Kollárův. Hlas jeho vychází vždy z plného srdce, a proto tak mocně dojímá! Kdykoli cit jeho národní nějakou křivdou uražen, zahřímá píseň jeho hrozně jako hněv Boží v oblacích; opěvuje-li pak své naděje v lepší budoucnost národu svého, tu nabývá slovo jeho jako moci nadpřirozené a uchvátí všeliké srdce schopné k víře a lásce! Podlé této velebné postavy zdá se, jakoby Čelakovský byl o něco nižší. Čelakovský jest všestranný, ale proto právě v jednotlivých účincích ne tak velkolepý jako pěvec podunajský. Čelakovský jest mistrem té lehké, laškující písně, ježto se zakládá v povaze české; vládne obratně hravým vtípem, po němž u Kollára nikde stopy, jest nebezpečný satyrik a výtečný epik, jest i hluboký mudřec ve své „Růži stolisté“. — Jazyk jeho jest ryzý, živý, tu hravý a usmívavý, tam zas vážný, vznešený. Čelakovský spojuje přednosti jazyka obou předchůdců svých — Puchmajera a Jungmanna, a tím dodává oběma vyšší ceny.

S Čelakovským má pak Erben mnoho podobného. Oba mají

kořeny své v básnictví národním, oba se pohřžili v hlubiny písní lidu obecného a přinesli odstín pravé perly básnické, oba jsou mistři jazyka. Ale jsou mezi nimi i patrné, veliké rozdíly. Čelakovský napodobil i tajemné zpěvy ruské, i žertovné písně české, i napsal mnoho ostrých epigrammů, satyr, a zase výtečné ballady. *Mnohostranností* touto předčí pak ovšem znamenitě Erbena, od něhož však zase jest přemožen tím druhem, jemuž Erben věnoval všecku sílu svou — v *balladě*. Hluboký důmysl a vážná obraznost vedly Erbena do těch tajných, hrůzyplných oborů, ve kterých člověk co slabý tvor se světem jiným, mocným se stýká, jehož smysly svými nepojímá, jehož však pevným ramenem bývá zastížen a rozdrčen, jak medle se spustí cesty přímé, cesty světla. V tom záleží hluboký dojem, podobnými pověstmi způsobený. Křehkost lidská zachvěje se, vidouc před sebou hrozné následky provinění tak snadného. Umění básníkovo viděti tu přede vším v tom, aby tu tajemnou sílu, ono rámež neviditelné, kterým vinník v samém okamžení zpáchaného činu uchvácen bývá, co nejdůrazněji vylíčil, aby každý cítil tu neodolatelnou moc vyšší a jí se kořil. V ohledu tomto vynikají ballady Erbenovy nad mnohé z nejvýtečnějších cizích, v nichžto vládne slepé fatum, drtící člověka i bez viny jeho. Proč hyne dítě ve slavné balladě Goethe'ově „*der Erlkönig*“, an se ani otec ani dítě neprovinili? Ballady Erbenovy se zakládají na vůli člověka, vinou svou činí se člověk otrokem mocí černých; ale i když se již provinilec octnul v drápech jejich, bývá probuzenou lítostí z nich vysvobozen. Tak potrestána v „*Pokladě*“ lakotná matka, které zlato bylo nad dítě, tím, že jí dítě odňato a zlato se ve hlínu proměnilo; ale pykajíc své lakoty nalézá opět dítě své a v klíně jeho zlato, ježto mu tam před rokem chtíc je uchlácholiti vhodila. Tak i ve *Svatební kosili*, tak i v ostatních jest všude vina pramenem trestu. Klademe pak na tuto shodu básnictví se základy mravnosti lidské váhu velikou, an básník nám jest a zůstává věštcem, jenž má sice předně baviti ale i *povznáseti* z kalu všedního — úkol, jemuž sice za našich dnů ne všude jsou věrni, jemuž však s největšími básníky všech věkův pěvec *Kytice* všude věren zůstává.

Než popatřme již blíže na některou z květin tu svitých. Těžko sice voliti, kde tolik krásy kyne — vytkneme *Svatební košili* ne proto, že bychom snad jiné za méně výtečné pokládali, ale že jest na snadě

přirovnávati ji k jedné z nejznamenitějších ballad německých, Bürgerově Lenoře, z čehož pak vysoká cena Erbenovy legendy tím jasněji se objeví. — *Bürger* nám líčí pannu milence svého po uzavřeném míru toužebně domů čekající; když pak jest zklamána v naději své, laje Boží prozřetelnosti, rve si vlasy a rouhá se slovům matčiným, těšícím ji. *Erben* nám uvádí dívku, ana se v noci v tiché komůrce své modlí k rodičce Boží, aby jí navrátila milého, již příliš dlouho se nevracejícího; i doráží smělou prosbou na Světici:

„Milého z ciziny mi vrať,
Aneb život můj náhle zkrať“ —

a touto rouhavou prosbou upadá v moc svého zatím zemřelého milence. Viděti tu velmi útlé svědomí národní, kterémuž tento přestupek již tak těžkým býti se viděl, kdežto Lenora dlouho se rouhá, než jest zastížena pokutou. Značný rozdíl jest též v úvodu obou básní. *Bürger* začínaje pověst svou vypravuje nám, že král pruský s císařovnou učinil mír, načež se vojíni vracejí domů — staví nás tu tedy na pevnou, *světlou* půdu historickou. Tohoto historického pozadí *Erben* nemá, a jest to patrně *předností* básně jeho — *tajemné* tyto pověsti nemají býti stavěny na *světlo* historické, jim svědčí nejlépe *noc*. Lenora jest v osudné noci s matkou svou, kteráž ji těší a mysl její k Bohu se obrátiti snaží — *česká* panna jest sama modlíc se. Tato osamělost o půlnoci sama sebou mocněji dojíhá obraznosti — a duchové nemilují svědků. To cítě *Bürger* nezmiňuje se v osudném okamžiku o matce, ač divno, kam se poděla. — Noční cestu milenců líčí nám básník český opět jinak než německý. Lenora začínajíc rozmluvu ptá se:

„Sag' an, wo ist dein Kämmerlein?
Wo? wie dein Hochzeitbettchen?“

ana dívka česká mnohem stydlivěji se táže:

„Pověz, můj milý, řekni přec,
Živ-li a zdráv je tvůj otec?“

a potom:

„Pověz, můj milý, řekni jen,
Jak je tvůj domek upraven?
Čistá světnička? veselá?
A zdali blízko kostela?“

Značit tyto otázky důležitý rozdíl v povaze obou *panen*, jakož toho dotknul již kritik (p. Mezník v *Obzoru* str. 204).

Velmi důvtipně líčí báseň česká hrnoucí se již již záhubu tím, že milenec věci posvátné, knížky modlicí, růženec, křížek na krku nevěstině snést nemoha pryč je zahazuje, čímž zbožná panna má býti zbavena vši pomoci v osudné chvíli. Po tom pak dokládá básník:

„Knižky jí vzal a zahodil,
A byli skokem *deset mil*“ —

a podobně při růženci a křížku. Krásného momentu tohoto nemá Lenora docela. — I to jest důležitý rozdíl, že Lenora na otázku milencovu, zdali se nebojí, odpovídá jenom, že ne, kdežto dívka česká pokaždé odvětlí:

„Což bych se bála? tys se mnou
A ruka Páně nade mnou.“

Byl s některých stran vytknut i jiný rozdíl cesty noční — *němečtí* milenci jedou na koni, *čeští* jdou pěšky. Zdálo se mnohým, že by bylo lépe bývalo, kdyby byl český básník na rychlou tuto pouť milence své koněm opatřil. Kritik v *Obzoru* hájí jej proti této námitce, pravě že jest panna česká patrně chudá a tudíž i milenec její, který ostatně není vojákem, jako německý; potom pak, že to pověst česká učinila snad z ohledu na menší rozsáhlost země české. S těmito důvody se nemůžeme srovnati. Že milenec český *není* vojákem, jest pravda, ale kdyby bylo básni prospěšněji, aby vojákem *byl*, byl by se básník dopustil poklesku, neučiniv ho tím. Jest však dost patrné, že sama povaha básně celé básníka k tomu vedla.

Panna česká *znikne záhuby*, kdežto Lenora jest *zachváčena*. Tím, že jdou chvatem pěšky, že si rozedřela nohy, že *duch slábnul*, byla *ochlazená nesmírná vášeň její* a vráceno jí tolik chladné rozvahy, aby porozuměla příšerné cestě své. Bylať patrně již cestou pohledem na rouhavé zahazování věci posvátných důvěra její v milence rozviklána a pak pohledem na jeho „sad“ — hřbitov úplně zničena. Proto také nemohu přisvědčiti mínění p. M., že by z tohoto místa vysvítila jasně „podřízenost lásky“ ve slovanských písních a pověstech. Ze se to zhusta naskytuje, pravda ovšem; zde však nikoli. Láska je tu opravdu vroucí, ač ovšem *čistě slovansky* tichá; milující dívka se modlí do půl noci za miláčka svého

a žádá si raději zahynouti nežli žíti bez něho. Ale příšerná ta cesta, cit její zbožný, uražený počínáním milencovým, a strasti samé cesty vzbudily v srdci jejím pochybnosti, kteréž pak při spatření hřbitova najednou jí otevrou zrak nad propastí před ní se šklebící. Tak jest zachráněna zbožností od záhuby, do které ji vášnivá láska uvrhnouti hrozila. Báseň naše se pak končí strachem, kterým panna naležši úkryt v kostnici potrestána za své provinění, načež básník končí vážnými verši:

„Dobře se's, panno, radila,
Na Boha že jsi myslila,
A druha zlého odbyla!
Bys byla jinak jednala,
Zle bysi byla skonala!
Tvé tělo bílé, spanilé
Bylo by co ty košile!“

Bylo by ovšem nad míru zajímavé, pohlédnouti blíže i na ostatní ballady — ale nechť každý čte sám — nebo vlastně každý je již četl a jich užil k rozkoši své. A což kdybychom teprve krásy jazyka rozebírali měli! Však jest vůbec uznáno, že nikdo posud u nás neuměl tak malovati slovem, jako Erben! v mistrovství tomto vyniká Erben patrně nad samého Čelakovského, jenž píše jadrně, plynně, jehož rhythmus však místem kulhá. — Tak dovedl Erben *jeden druh* básnictví k nejvyššímu vrcholi dokonalosti, ukázav zároveň cestu, po které básnictví naše nejjistěji dojde *původního* květu a zároveň uznání cizího.

Neméně výtečný jest však pěvec „Kytice“ v prose. Báchorky a pověsti národní porůznu v časopisech vytištěné předčí jadrným a prostým slohem vše, co se u nás v tom oboru vykonalo. I nesklameť nás naděje naše, že sbírka báchorek jeho bude nám i v ohledu jazyka tím, čím jest Grimmova Němcům! Bohdejž by již byla v rukou našich!

František Palacký

Veliký ruch, který za posledních let minulého věku otrásal z Paříže celou Evropou, vzbudil v tehdejších Čechách jenom hrůzu a ošklivost; aspoň nenacházíme ve spisech našich z doby té ani nejmenší stopy, že by byl který spisovatel český pojal hlubšího smyslu bouřlivých výjevů nad Seinou. Ale duchovní rozčilenost, zdá se, dotkla se mimovolně i národu československého a vštěpila mu zárodek nového, bujnějšího života. Není v dějinách našich druhých dvanácti let, ježto by byla zplodila tolik výtečných mužův, jako doba uplynulá od r. 1787, kdežto bylo viděti na obzoru první blesky zvěstující hroznou bouři na západě, do r. 1799, kterého vichřice ta uchlácholena mocným kouzlem korsického velikána.

Pěvcové Slávy Dcery a Růže stolisté, Soběslava i Vznešenosti Přírody, dva důmyslní zpytatelé přírody, nálezce Rukopisu Kralodvorského, původcové Slovanských Starožitností a Dějin Českých — všickni tito výtečníci, Kollár a Čelakovský, Klicpera a Polák, Purkyně a Presl, Hanka, Šafařík a Palacký narozeni jsou mezi r. 1787 a 1799. Šest z nich zplodily Čechy, Slovensko dva, a Morava jednoho — *Františka Palackého*.

Půvabná Morava objímá v náručí svém vícero českoslovanských rodův dost určitě značených — lid obývající kolem mohutného Radhoště zove se Valachy, nepochybně od pastýřství, které v hornatém tom kraji jest podnes hojným pramenem výživy. Tento bodrý, štíhlý, zachovalý kmen horský honosí se největším mužem, jehož od času Komenského Morava zplodila — zde ve vesnici Hodslavicích nedaleko Radhoště narodil se 14. června 1798, téhož dne, kteréhož o dvě léta později svedena rozhodná bitva u Marenga, budoucí dějepisec národa českého.

Otec jeho Jiří, evangelický učitel v dědině té, osvědčil vyšší snažení své spisem, kterým si zjednal přístup v kruh spisovatelů českých: „Knížečka k vzdělavatedlnému čítání, obzvláště pro školní mládež. (V Prešpurku 1812.)“ Že pak snažný učitel bedlivě prohlédal ke vzdělání synovu, vysvítá nejlépe z toho, že mohl syn

záhy býti poslán na gymnasium. Z příčin více osobních, než náboženských volil otec evangelické gymnasium Prešpurské, volba zajisté šťastná zvláště v ohledu národním, ano to bylo té doby snad jediné gymnasium, na kterém se vyučovalo i jazyku československému. Zasloužilý Palkovič přiučoval tu s vlastenskou horlivostí mládež československou z daleka široka sem se sbíhající také poněkud tomu jazyku, kterým někdy slovo boží hlásati, a lid vzdělávati měla.

Prospěch Palackého na školách Prešpurských byl výtečný; již tam položen pevný základ té vzácné učenosti, kterou později vykonal tolik důležitých služeb vědě a vlasti. Mimo jazyky klasické počal se již tehdy učiti nejznamenitějším jazykům novým a čítal nejlepší díla básnická starých a nových národů. Zde poznal i budoucího pěvce Slávy Dcery, který však, ač o celých pět let starší, nebyl ještě proniknut tím horoucím citem národním, jehož se stal potom mohutným hlasatelem. Teprve za studií svých v Jeně, na poněmčené půdě slovanské probuzen jest Kollár k novému životu — životu zasvěcenému ideji slovanské! Palacký však byl již v Prešpurce docela vědom rodu svého slovanského a povinností svých k němu. Důkazem toho trvalým jsou tehdejší jeho pokusy básnické. První plod ducha Palackého jest báseň, kterou 20. března 1817 přednášel při pohřbu profesora evang. lyceum Prešpurského.

Mladík ještě ne devatenáctiletý zná již „Slavii“, a dospělost myšlének, hluboký cit a jazyk na ten čas velmi vytříbený slibují matce „Slavii“ zdárného syna. O něco málo později objevilo se jméno jeho i veřejně — ve Vídenských Listech r. 1817 vytištěn překlad jeho tří menších zpěvův Ossianových. Památná to zajisté shoda, že téhož roku, kterého čarovné zpěvy Kralodvorské šťastnou náhodou vyneseny jsou na světlo, aby nadchnuly k vyšším letům mysl mladictva českého, zableskl se nad Dunajem jarý duch, jenž měl bystrotí a učeností svou, jakož i důrazem neoblomné vůle býti jedním z předních vůdců toho blahoplného ruchu. A již následujícího roku 1818 učinil dvacíletý mladík první krok, jenž se hlučně ozýval po všech krajích československých.

Vyšlití toho roku „Počátkové 4eského básnictví, zvláště prosodie.“ (V Prešpurku.) Spis tento postavil se příkře proti tehdejšímu

básnictví českému, ač na pohled útok učiněn jenom na přízvučné veršování.

Byloť tehdy básnictví naše arci nejvíce jenom veršotepectví bez oživujícího ducha, jenž by hýbal národem. *Puchmír* vládl sice fantasií lesklou, čilou, ale nevysokého vzletu a jeho básně a jiné básně nemohly zadost činiti duchu, vykojenému nejslavnějšími básníky všech dob; *Jungmann* chápal vznešené povolání básnictví a oblačel nejvýtečnější díla cizí mistrovsky v roucho české, ale aby se vznášel *křídly svými* k nebesům, k tomu neměl duch jeho dostatečné tvořivosti. *Polákova* Vznešenost Přírody se nebyla posud objevila v celé nádheře své — pohled na luhy básnictví našeho nebyl právě utěšený! Smutného stavu tohoto hlavní příčinu vidí *Počátkové* ve přízvučném veršování, ježto prý jsouc příliš snadné vábí mnohé nepovolance do zápasů básnických. Viděti tu patrně, že boj *Počátkův* veden jest těmiž zásadami, kterými někdy *Klopstock* vypuzoval rým a verš novověký z básnictví německého a — podobný jest i prospěch. I po *Klopstockovi* užívali Němci nejvíce jen rýmu, zůstávajíce rozměry klasické překladům, ale ruch způsobený jeho učením a příkladem nesl dobré ovoce. Tak též nezáleží cena *Počátkův* v nevyhnutelnosti snad prosodie časoměrné, ano ve smyslu tomto byli by se minuli účinku, neboť největší část básníků našich přidržela se i potom *přízvuku*, a *časoměry* užíváno téměř jen ve překladech z latiny a řečtiny. Význam *Počátkův* záleží hlavně ve vlastenecké nadšenosti, celý spis provívající, ve vyšším cíli, jenž se tam mladým básníkům vystavuje, v jasném ponětí úkolu básnictví u nás. Jak mocně zněla slova: „Hanba vlasti jest hanba má, rána vlasti jest rána má, smrt vlasti jest smrt má: ale i život její jest život můj, i sláva její sláva má.“ A s jakým zápalem mluví se tam o jazyku našem! Francina, vlastina, němčina, ruština, polština a jiné řeči hádají se prudce o palmu libozvučnosti, „an tu velebné postavy bohyně do sboru vkročila! Chod její vážný a bezpečný byl; každé hnutí vábné, jako anděla milosti; pronikavé vzezření její. Ale božskou tvář hustá nehodně kryla rouška; krutá jakási osudu tíž, kterou, jak viděti bylo, bezprávně nesla, vylila na všechna hnutí její smutek nebeský, jehožto spatření krvavou vbodlo do srdce mého ránu. Slzou v oku, nemoha se více zdržeti, vzhůru kvapím roztrhnouti roušku nehodnou, a ukázati světu božské krásy

její — ale tu sen můj zmizel, a jen vřelá slza na víčku zůstavši, jako svatá z jiného světa památka, upomenula mne povinnosti mé.“ A jakým směrem by mělo vznášeti se básnictví naše, nejlépe pověděno slovy: „U koho Genius Slávie sídlí, povstaň medle, buď Klopstockem národu svému, opoj nás rytmem slovanským, a mi Tobě a vlasti Tobě vděčná uvije věnec nesvadlý, věnec nesmrtelný.“ Tímto směrem kráčí Palacký i v původních básních, jimžto Klopstock jest svítícím vzorem. Vysoký vzlet myšlének, vroucí vlastenectví, krok vážný, vznešený značí básnické plody jeho. Tak v ódě „na horu Radhošť“ píše:

Slovanů oltáři a Slávie věrná
Ty památko!
Přestali valných kouřit obětí
Rodové hostinští; více ni zvučné
„Radogosti“ háj svěcený nevolá;
Věčně oněmělť i chrám i kněz:

Předce tajemství věrně ti chová
Starožitný dub; a do srdce potomkům
Při utichlém slavněji kůru lesů
Sílu věje otců zesnulých.

Díka ti, outlých mého jara snů
Ty dověrný tvorče: plnou k tobě chvátá
Duše má radosti: dej, Vznešený,
Žíti mi se stínu svatosti tvé;

Tu z pramenů já čerpati živých
Chci *slovanskou sílu*; a skály Olympské
Ožijíc roznášeti divně budou
Hlaholy slovanské lyry mé.

Vznik *Počátkův* jest posud temný; vyšedše na světlo beze jména, připisovány později jednohlasně Šafaříkovi a Palackému. Jisto však, že mimo ně měl účastenství v nich i „vznešený Čech“, o němžto se ve spise s velikou úctou mluví, a který nebyl nikdo jiný, než první té doby spisovatel náš, Josef Jungmann. Mladistvý Šafařík cestuje do Němec, i z Němec zemí českou, mluvil s nesmrtelným Mladoněm o literatuře; v dopisech mezi Šafaříkem a Jungmannem

s jedné, a Šafaříkem a Palackým s druhé strany dospěly pak náhledy podané v *Počátcích*. Jaké však bylo účastenství jednoho každého z těchto tří výtečníků, o tom ničeho říci nemůžeme; tolik jisto jest, že při tomto důležitém kroku všickni tři kmenové jazyka českého důstojně jsou zastoupeni.

Počátkové zbudili příkrým, ač spravedlivým soudem o tehdejším básnictví tuhý odpor se strany starověrců a básník Děvina, Šebastián Hněvkovský, vydal roku 1820 prudkou obranu přízvučných veršů, nešetře hrubě nejmenovaných protivníků svých. Ale ctihodný veršovec neměl meče tak broušeného jako protivníci; ačkoli pak se všickni téměř básníci přidržovali i dále prosodie přízvučné, považován předce Hněvkovský za přemoženého — vzácné zajisté vítězství tří velkých spojenců.

Roku 1818 dokonil Palacký studia svá na lyceu Prešpurském a stav se vychovatelem ve šlechtické rodině uherské, odebral se s chovanci svými do Vídně, kdežto řídil jich učení. Na vysokých školách Vídenských navštěvoval pak sám přednášky filosofické a pokračoval pilně zvláště ve studiích aesthetických. S jakým prospěchem konal studia ta, o tom svědčí články jeho aesthetické podané v prvním díle, tehdy právě založeného *Kroka*, v němžto pojednání Palackého vynikají určitosti a jadrnosti jazyka nad mnohé jiné, v nichžto zápas s jazykem bývá často velmi kormutlivý!

Ve Vídni r. 1821 poznal se Palacký s Vinařickým, tehdy studujícím filosofie na vysokých školách. Když pak se před prázdninami spolu loučili, ubezpečoval Palacký, že asi za dvě léta do Čech přijde zpytovat prameny dějepisu českého. Již tehdy měl úkol života svého jasně před očima a mluvil o něm s úplným vědomím jeho důležitosti! Neuplynula ještě zúplna ani dvě léta a Palacký octnul se v Praze — v dubnu 1823. Přicházel do neznámého posud města, ale přicházel mezi své. Nejvýtečnější spisovatelé znali vysoce vzdělaného mladíka ze článků v *Kroku* i z básní již uveřejněných a vlastní náčelník literatury naší, Josef Jungmann, byl mu již přítelem, ač ho posud nikdy nespatriil. Přijetí statného Moravana bylo velmi srdečné, ano slavné. Přítel jeho Vídeňský, Karel Vinařický, tehdy chovanec arcibiskupského semináře, spořádal s jinými vlasteneckými jinochy národní koncert v síních seminářských, při kterém zpívána kantáta k té příležitosti od

Vinařického složená; slavný později Slavík hrál na housle, a skladatel písně husitské, Krov, zpíval. Ale nadšení přátelé mohli srdečně, slavně přivítati bratra od Radhoště, zjednati mu však nějakého postavení nemohli.

Mladík pevné vůle, proniknutý důležitostí svého povolání, pustil se směle na neznámé moře důvěřuje jako Caesar ve svou hvězdu; ale stojí tu nyní sám uprostřed společnosti neznámé, mohl sotva udati dostatečné příčiny, proč v Praze meškati hodlá, aby mu zde přebývání bylo dovoleno. Tu však přispěli starší přátelé ku pomoci, dovedše ho k vlasteneckému hraběti Františkovi Šternberkovi. Šlechtný tento pán byl tehdy mocným příznivcem národního snažení a přijal přichozícího Moravana za svého archiváře. Tím dáno Palackému právo přebývat v Praze a ražena cesta do archivu nejen rodiny Šternberské, ale i jiných rodin panských.

Od té doby — 1823 — až po tento den zasvěcen život Palackého jedině veliké myšlénce — sepsání dějin vlastenských. Cokoli od té doby podnikal, vše bylo v užším neb volnějším spojení s myšlénkou touto! Bystroduchý a vysoce vzdělaný mladík znal již úkol svůj, znal prostředky k jeho vyvedení, znal i překážky všeliké. Vědělť, že hlavní příčina chatrného prospěchu dosavadních dějepisců našich záležela v tom, že zakládali díla svá nejvíce toliko na tištěných starých kronikách, netěžíce z hojných pokladů posud netištěných, ukrytých po všelikých archivech a knihovnách. Nedostatek tento musil býti odstraněn, bohaté poklady listin doma i v cizině musily skoumány, a kde co důležitého, opsáno býti.

Stavitel velkolepé budovy — dějin českých — sbíral napřed a svázal stavivo, tesal a dlabal s velikým úsilím, než se mohl dáti do stavění samého. Pěkně líčí sám Palacký robotnou tuto práci v předmluvě ku prvnímu dílu č. I.: „Zabrav se já již před pětmecítma lety do oukolu svého bez učitele, bez pomocníka, i beze jmění, musil sem přede vším obrátiti pozor svůj k zanedbaným po tu dobu pramenům dějin našich. Chodil sem po městech i po krajinách, žičil se hojně prachem archivův i biblioték tytíž ještě nedotknutých, sbíral pečlivě všecky droby staročeského písemnictví, vzácné i chatrné, jsa i písařem sobě sám — blažený, kdykoli našla se v popeli minulosti jiskra, slibující rozbřesk nad polemí tmou zapomenutí zakrytými.“

Ale proskoumav archivy domácí cítil nevyhnutelnou toho potřebu, aby se i za hranicemi českomoravskými bedlivě ohledl po pramenech dějin našich. Archivy — dvorský ve Vídni, mnichovský, drážďanský, berlínský, basilejský, frankfurtský, a přede všemi římský vatikánský, nejdůležitější celého křesťanstva, prohledány jsou bedlivě od horlivého dějezpytce našeho. V zahraničných těchto pracích prospívalo mu pak valně čestné postavení, kteréhož se mu zatím ve vlasti dostalo. Obrátiv k sobě výtečnými pojednáními z oboru dějin domácích zraky veškerého výše vzdělaného obecnstva, vyvolen jest Palacký od stavů r. 1828 na sněmu v Praze shromážděných za dějepisce zemského, tak že co mu bylo posvátným úkolem celého života, stalo se mu zároveň úřední povinností.

Výhodné toto postavení pojistilo Palackému ochranu pánův českých, kdykoli se jednalo o přemožení překážek při otvírání nějakého archivu, zvláště pak prospělo mu v Římě, kdežto archiv vatikánský jenom po úsilném domáhání se cis. vyslance hraběte Lützova přístupným učiněn.

Od počátku bádání Palackého až do vydání prvního dílu dějin českých v jazyku německém uplynulo celých třinácte let. Všeho toho času užil Palacký pilně a svědomitě ke sbírání a snášení drahocenného staviva, k rozbírání všelikých pramenů historických a ke spisování rozličných pojednání z dějin českých. Než vydán první svazek jeho díla, vědělo již obecnstvo, že bude dílo výtečné, věděloť to ze příprav k dílu konaných a z části aspoň uveřejněných. Prvním skvělým důkazem učenosti a důmyslu Palackého jest spis ověřený: „Ocenění starých dějepisců českých (Würdigung der alten böhmischen geschichtschreiber) v Praze 1830“, sepsaným následkem vypsání ceny r. 1826 od pražské společnosti nauk učiněného. Dílo Palackého bylo *jediné* po opětném vypsání ceny zaslané — bylť ovšem Palacký *jediný*, jenž se o dílo takové pokusiti směl, ale společnost rozhodla, že může i jediný ten spis, vyhovuje-li výminkám položeným, ceny dostati. Komise, sestavená ke zkoušení spisu, vyřkla však, že spis zaslaný činí netoliko zadost výminkám vysloveným, sestaviv zřetelně všecko to, co posud o starých dějepiscích našich psáno bylo, ale že nad to vědomosti o nich značně rozšířil — a Palackého dílo ověřeno v sezení král.

společnosti nauk dne 24. ledna 1830. Tak oslaven jest první důležitý krok Palackého na dráze nastoupené — dobré znamení pro budoucnost!

Již o něco dříve (1829) vydán nákladem král. společnosti nauk na světlo jiný důkaz neunavené píle jeho — „*Staří letopisové čeští*“, obsahující paměti zachované z doby 1378 do 1527, od něho bedlivě snesené a dle času spořádané — obraz bouřlivého století patnáctého.

Rovněž vážným plodem učené píle jest dílo r. 1832 od Matice vydané: „*Přehled současný nejvyšších důstojníkův a ouředníkův zemských v království českém od nejstarších časův až do nynějška*“ kniha potřebná dějepiscům a příjemná všem přátelům dějin vlastenských.

Nezajímavější a nejdůležitější ze všech spisů přípravných nebo podávajících prameny historické, jest však „*Archiv český*“, obsahující listiny české soukromé i veřejné nejvíce z 15. století — z nejzajímavější doby dějin českých. Není věrnějšího zrcadla toho věku nad tyto dopisy předních státníků našich tehdejších! — Jungmann radí, aby kdo chce dobře česky psáti, čítal pilně bibli; myslím, že by čtení archivu neméně prospělo! Škoda toliko, že nevyveden celý plán Palackého, místo desíti svazků — vyšly jenom čtyry, poněvadž stavové čeští, jichž nákladem dílo vydáváno, odepřeli další podpory sbírce té veledůležité. Ale i tak jest dílo velmi prospěšné.

Méně zajímavý, ač mnohem pracnější jest „*Místopis král. českého v jaz. česk. i něm. r. 1848*“ v Praze vydaný, podávající původní, přesný název všech, i zaniklých míst v Čechách. Kdo vidí na tomto suchém seznamu jmen tu píli, tu rozsáhlou učenost, jízto bylo zapotřebí k sestavení jeho?

Než účinek spisu toho byl i v životě našem občanském velmi prospěšný; mnohá nestvůra, zplozená v bývalých vrchnostenských kancelářích, zapuzena od té doby pravým, čistým jménem českým.

Díla pro dějezpyt náš důležitá, a svědčící o vzácné učenosti původce svého jsou: *Italienische reise* v Praze 1838, spis obsahující učené zprávy o prospěchu cesty do Říma na jaře 1837 konané k vyhledávání tam pramenů českého dějepisu; *Uiber formelbücher* v Praze 1842, spis svědčící o mistrovství Palackého v nauce

historické pomocné — diplomacie; *Monumenta conc. basiliensis* — vydal r. 1857 ve Vídni nákladem cís. akademie věd; dílo pro dějezpyt český nadmíru důležité.

Konav po mnoho let svědomité přípravy k hlavnímu dílu svému a podav dlouhou řadu důkladných pojednání z dějin domácích vydal Palacký r. 1836 první svazek díla svého „Dějiny českých“ (*Geschichte von Böhmen*).^[1] Spis docházel slavného uznání se všech stran: učenosti, schopnosti spisovatelově vzdávala se vůbec slušná čest; ale předce se dílo v Němcích mnohým nelíbilo.

Vytýkali mu strannost, přílišnou lásku k svému, nelibost k německému národu. Čím dále pokračovalo dílo, tím hustěji a hlučněji ozývaly se podobné výčitky, až pak o spisech Palackého ustálilo se v Němcích mínění, že jsou ovšem velmi učené, důmyslné, ale také prý velmi strannické. Kdo zná střízlivý způsob výtečného dějepisce našeho, kdo ví, že u Palackého mluví dějiny samy, ne pak vložené do nich myšlenky spisovatelovy, mohl by se diviti tak příkrému mínění; a předce není těžko, vyložiti je. Po dvě století nebyl žádný znamenitý dějepisec domácí sepsal dějiny české. Cokoli psáno v Čechách, toho si v Němcích nevšímalí, a co psáno v Němcích o Čechách, bylo arci psáno tak, aby bylo Němcům po chuti.

Tím se stalo, že si v Němcích vystavěli jakýsi národní náhled o dějinách našich, jehož jádrem bylo asi to skromné mínění, že národ český jako Slované vůbec byl tak dlouho surový a beze všech stop vzdělanosti, až působením německým původní ta divokost zmírněna a tvrdolebý ten lid na dráhu lidskosti uveden. Jaký byl tedy úžas v Němcích, an Palacký směl mluviti o *původní* vzdělanosti národa českého, an směl ukazovati na skvělé památky národního básnictví, jevící ovšem nevšední ušlechtilost mysli a zvedenost mravů! Jaké musilo býti pohoršení, an Palacký sám směle vyřkl, že píše knihu svou se stanoviska českého! Že Angličané vypravují dějiny své se stanoviska anglického, Francouzi s francouzského, Němci z německého, to arci prý se rozumělo samo sebou; že by však směl Čech líčiti předky své jinak než je líčili nejvyhlášenější dějepisci němečtí a mluviti o původním nějakém vzdělání národa svého, to bylo neslýchané a proto tak opovážlivé,

že se toho mnozí útlocitní kritikové náramně ulekli. Mnohem ještě prudčí byl později útok na Palackého, když vydal dějiny Přemysla Otakara II. a Karla IV. Byliť tito výteční panovníci ode dávna nejvíce tupeni od spisovatelův německých; a aj, tu Palacký líčí je co velké státníky, a kde cizinci nemají ani dosti slov potupných, tu on nachází příčiny chvály a obdivování! Dokládáť ovšem dějepisc český mínění své pevnými důvody; ale to právě bylo nesnesitelné, že náhledy tak odporné ještě dobrými důvody hájil! Než Palacký nedal se nikterak mýliti planým hlukem od protivníkův stropeným — stavěl dále i uprostřed jedovatých šípů z mnohých stran naň metaných a — dílo jeho docházelo znenáhla uznání i protivníkův.

Když vyšly dějiny *husitské*, nemohli zajisté ani nejkratší odpůrcové odepřítí úcty statečnému dějepravci. Palacký jest vyznání evangelického; boj husitský jest první veliký zápas novoevropský s církví katolickou: kdo by se směl diviti, kdyby spisovatel, veden jsa láskou národní a náboženskou, stranil protivníkům církve? A kdo zná jediné místo v dějinách těchto, které by svědčilo o nějaké nelibosti k církvi? Který protestant mluvil kdy tak střízlivě o Husovi? I nejzarytější odpůrcové musí uznati, že dějepisci válek husitských pravda dražší než jakákoli strana, že stejnou měrou měří i přátelům i nepřátelům! —

Jedné ještě výtky dílu Palackého činěné dotknouti třeba, že prý způsob jeho vypravování není dost živý a půvabný. Sloh Palackého jest přede vším jasný, ano průhledný, věrný obraz ducha bystrého; sloh jeho jest vážný a důrazný, jaký spisovateli nestálých osudův lidských nejlépe sluší. Ale sloh Palackého není tak pohyblivý, tak líbezně švitořivý, jako některých jiných slavných dějepisců naší doby. — Krok hlubokého badatele a přísného myslitele nebývá nikdy lehký a pružný — pevnost, vážnost jest jeho rázem.

Palacký lopotil se po mnohá léta robotnickým opisováním zpukřelých listin, trávil větší část věku svého ve prachu kněh — kdož by se divil, že nemá jazyk jeho vždy těch vděků, kterými vynikají dějepisci ztrávilší nejpěknější léta svá ve hlučných sněmovnách a duchaplných společnostech, cvičíce se po celý téměř život v jediném umění — v umění slova? Kdo chce srovnávati Palackého s Macaulayem neb Thiersem, nechť nezapomene těchto rozdílů! A jest jiný ještě. Macaulay praví na první stránce knihy

své: „Budu vypravovati, jak ze šťastného spojení pořádku a svobody vznikl blahobyť, jakéhož letopisové věci lidských nepodali posud žádný příklad; jak bohatství a válečná sláva vlasti naší rostly zároveň;... jak obrovský obchod zplodil moc námořskou, proti které všeliká moc námořská starých i nových dob upadá v nepatrnost.“

A dějepisec národa českého vyslovuje náhled svůj o dějinách našich průpovědí: „Osudové, zdá se, chtěli Čecha míti ne tak vítěze, jako mučenníka.“ (Děj. nár. č. IV. 2. st. 575.) Z tohoto základního rozdílu dějin vysvětlí se pak i všeliký jiný rozdíl! Pohled na dějiny naše v 15. století jest zajisté velkolepý; zápas ten národa na počet jen malého s celým takorčá světem má do sebe cosi úžasného, zázračného: ale cit národní hrdosti jest mocně dušen tím vědomím, že toto pásmo dějin, jakkoli slavných, vede konečně národ do propasti.

Dějiny Palackého zdají se mi býti velebnou budovou chrámovou, v nížto s kazatelny kněz nadšený láskou k vlasti a ku pravdě vypravuje smutné i veselé osudy národa svého slovy vždy stejně vážnými, nedávaje se ani unesti nejskvělejším vítězstvím, ani zaraziti krutým neštěstím. Věku našemu však nebývá takovýto poklid hrubě po chuti; barvy nejpestřejší v nejpodivnější směsici, divoký jásot a hrdé provolávání slávy, tu zase usedavý pláč a skřípění zubů mají se střídati v knihách historických. Co asi sluší lépe staréu *čitelkyni života*?

Stvořil-li Palacký národu svému výtečný dějepis politický, nebyl méně pilným vzdělavatelem i jiných větví dějin našich, zvláště pak literárních. Bystroduchá pojednání jeho o rukopise Kralodvorském v letopisech vídeňských (Wiener Jahrbücher) jsou posud v čerstvé paměti; o témže předmětu napsal nedávno opět několik důležitých článků, když někteří lidé vynikající ne tak učeností a důmyslem, jako jizlivou nenávisť všeho českého, činili drzé útoky na Soud Libušin i Rukopis Kralodvorský. Přední však v tom ohledu dílo jest se Šafaříkem vydané: Die ältesten denkmäler der böhmischen sprache 1842, v němžto Palacký jmenovitě Soud Libušin mocnými důvody hájí. I v dějinách svých podal výtečné články o literatuře; nemámeť posud důkladnějšího pojednání o literatuře české, než článek o písemnictví za věku Jiřího Poděbradského.

Co dějepisec pojistil si Palacký čestné místo mezi prosaiky českými všech dob; ale Palacký není nám pouze dějepiscem. Nemenší zásluhy získal si jedenáctiletým vedením předního časopisu českého — časopisu českého museum, jehož vysoké někdy v literatuře naší postavení přičítati sluší nejvíce Palackému.

Kašpar Šternberk zakládaje národní museum nechtěl je míti pouhou němou, mrtvou sbírkou všelikých památností, ale živým střediskem všeho národního vzdělání. I usnesl se dne 15. máje 1826 výbor musejní na tom, aby se vydával časopis, jenž by podával články ze všech věd hledě zvláště k zemi české a dával zároveň obecnstvu zprávy o zdaru ústavu musejního. Časopis měl vycházeti česky a německy; obojí stejným směrem, ale každý svou cestou; německý měl vycházeti měsíčně, český čtvrtletně.

V tom viděli mnozí křivdu češtině činěnou; pohled na tehdejší poměry čtenářstva a spisovatelstva českého poučí nás snadno, že vydávati každého měsíce svazek časopisu musejního bylo zúplna nemožné. Redakcí obojího časopisu svěřena jest Palackému.

Na počátku r. 1827 vyšel první svazek časopisu, který si měl u nás tak důležitého místa dobytí.

Úkol jeho byl velmi rozsáhlý — „*vůbec tu o všem, cožkoli nám Čechoslovanům důležitým se státi může, s tou otevřeností i s tou mírností spolu jednati se má, která opravdovému vlastenci a věrnému občanu přirozená jest.*“ S jakou horlivostí a obezřelostí časopis ten od Palackého veden, jenom ten porozuměti může, kdo si jedenácte ročníků jím redigovaných bedlivě prohledl a řadu výtečných článků od redaktora samého a jiných té doby předních spisovatelů přečetl; kdo si povšiml té opatrnosti, s jakou redaktor za těch dob přelívání starého jazyka v nový, — jsa postaven mezi smělymi novotáři, kujícími na sta nových slov dle svých často nehrubě hlubokých vědomostí, s jedné strany a urputnými zastavateli všeho starého, nechtějícími ani od jediné písmenky upustiti, s druhé strany, — uměl se vyhýbati úskalím ode všad mu hrozícím. Jazyk časopisu tohoto vyniká nade všecko, co té doby ve vyšších oborech psáno, zakládaje na pevné půdě slohu Veleslavínského stavení nové, rozsáhlejší, v němž by nový čas se všemi svými vynálezy a náhledy, se svým širším obzorem dosti místa měl. Ano tvrdíme směle, že nikdo nepůsobil tak mocně ve

vzdělání naší prósy, vyjma toliko tak zvanou krásnou, jako Palacký časopisem musejním. Prósa jeho filosofická jest nyní vůbec přijata; historická prósa jeho stojí docela na základě zlatého věku držíc se svědomitě staré vazby, ale vystříhají se rozvláčnosti periodické věku šestnáctého.

Za jedenácte let úsilného snažení vytrřibil se jazyk náš vědecký tak, že opět stačil k vykládání všech věd. — A ten byl vlastní účel Palackého při vedení časopisu. Vedle Jungmanna a Presla byl on nejhorlivějším zastavatelem literatury vědecké, liše se tím od školy Dobrovského, kteréžto se úkol literatury naší zdál býti čistě prostonárodním, a slovem i činem přispíval nejdůrazněji k tomu, aby slovo činem učiněno bylo.

Pečuje pak horlivě o vzdělání jazyka byl Palacký odhodlaným protivníkem všech těch, kteří dle chuti své jazyk náš přetvořovali, uvádějíce starou řeč spisovnou v nebezpečnoství. Tuhý byl zvláště boj proti Trnkovi, který se postavil na stanovisko, s něhož jazyka spisovného ani neuznával, usiluje o zavedení jakési nové řeči, ježto prý by spojovala všechny přednosti všech nářečí československých. Drtícím útokem rozbil Palacký (Mus. 1832) dětinské pokusy tyto, a počínání Trnkovo zůstalo bez prospěchu, či vlastně beze škody. Významné jest v tomto zápase postavení stran proti sobě: dva Čechové žijící na Moravě, Trnka a Žák, chtěli přikrájeti jazyk náš tak aby prý se Moravanům více líbil; proti nim vystoupil tu rázný Moravan, zamítaje dobrodiní od dobromyslných reformátorů nářečí Moravskému podávané, ano dokazuje užaslým, že společného nářečí moravského ani není, že jest na Moravě tu nářečí slovenské, tu hanácké, tu horácké, lišící se od sebe, a že chtěti řeč spisovnou napravovati podlé nich, bylo by počátkem obecného zmatku!

Paměti hodno, že Moravané byli po všechny časy nejhorlivějšími obhájci jazyka spisovného; kdo si nevzpomene, jak vychvaluje nejslavnější bratr 16. století, Jan Blahoslav, Moravan Přerovský, výtečnost spisovné češtiny a jak opovržlivě zamítá všeliké krajomluvy! Cítiliť Moravané, že třeba bdíti, aby společné slavné dílo předků našich nebylo rozbořeno choutkami lehkovážnými! I později vystupoval Palacký vždy určitě proti každému snažení o roztržení svazku literárního, kterým kmen československý od věku

spojen jest. V paměti jest posud přísné vyjádření, kteréž r. 1846 vynesl proti některým spisovatelům slovenským, zakládajícím nový jazyk spisovný. Důmyslný zpytatel smutných osudů národů slovanských znal ovšem předobře starou kletbu jich nesvornosti a zápasil s ní všemi silami; zda-li s prospěchem, ukáže budoucnost. — Jakožto redaktor nejdůležitějšího časopisu českého byl Palacký od r. 1827 střediskem všeho vyššího snažení literárního — Jungmanu, Presl, Šafařík, Čelakovský, Chmelenský, Vinařický byli jeho přátelé. V kruhu tom přátelském rozmlouval často o velikých nesnázích, v nichžto vědecká literatura naše vězela, ano pro malý počet vzdělaného čtenářstva nebylo lze vydávati spisů vědeckých. Rokováno tu o potřebě nějaké pokladnice, z nížto by mohla díla vědecká nabývati podpory. Zvláště když se blížil ohromný Slovník Jungmannův ke konci, mluveno o tom vždy horlivěji. Což by měl tento plod třicetileté vlastenecké píle zůstati ve psacím stole a nevydávati žádného ovoce? Takové úvahy vedly tři přátelé — Jungmanna, Presla a Palackého — k myšlence o založení Matice, jižto jsou vlastními původci; přední však zásluha náleží Palackému. Jungmann a Presl, jsouce tiší učenci, štítili se všelikých styků s úřady, čím se stalo, že břímě celého vyjednávání o povolení Matice nesl sám Palacký.

Výtečný tento triumvirát vedl pak v prvních letech všecky záležitosti Matice, a svědomitost, která se při tom i v nejnepatrnějších věcech zachovávala, byla zajisté přední příčinou utěšeného rozkvětu tohoto ústavu. První veliké dílo vydané od Matice byl pak — Jungmannův Slovník. I druhé dílo bylo zamýšleno při samém založení Matice a mělo býti co nejdříve začato — Slovník naučný, o němž Palacký již před r. 1830 se svými přátely rozmlouval. Jungmann, Presl, Palacký měli býti jeho redaktory, již r. 1832 podány jsou ukázky v čas. mus. Ale redaktoři sami měli jiné práce až do přemožení, a věc se odkládala rok po roce. Teprve r. 1850 učinil Palacký Matici návrh, aby se uvázala u vydávání slovníka naučného; návrh byl přijat a začalo se již pracovati, ana se většina údů Sboru matičního dala vnějšími důvody odvrátiti od podniknutí počatého. Trvalo pak zase osum let, než si myšlénka Palackého razila novou dráhu. Jeho úsilí z veliké části děkovati máme za naučný slovník vydávaný nyní od

podnikavého kněhkupectví Kobra a Markgrafa, vedením zetě Palackého, doktora Riegra.

Zvláštní bylo postavení Palackého co redaktora německého čas. musejního. Směr časopisu tohoto srovnával se s českým v tom, že hleděl líčením minulosti roznítiti lásku k vlasti ve čtenářství svém. I zde nacházel Palacký podpory nejvýtečnějších spisovatelův německých, z nichžto slavný básník K. E. Ebert žil s ním tehdy v úzkém přátelství a podporoval snažení jeho básněmi svými, z dějin českých váženými. Ale úsilí toto nepotkalo se s prospěchem. Německé obecenstvo necítilo hrubě lásky k české minulosti a časopis ten zanikl r. 1831.

Netoliko co redaktor časopisu byl Palacký ve spojení s národním museum, podporoval ústav tento vší silou svou. Jmenovitě byl od r. 1841 až do r. 1852 jako jednatel vlastní duší celého toho ústavu a hleděl neustále ku povznesení jeho.

Není jediné výroční zprávy, ve které by neobracel zřetel sboru ke všelikým nedostatkům jeho a nevybízel k jich odstranění. Jak důsledně stál na tom, aby ústav z bytu svého na Hradčanech přestěhoval se dolů do města a stal se tak přístupným obecenstvu! Jeho přičiněním hlavně stalo se, že stavové koupili dům, v němžto se museum nyní nachází. Jeho přičiněním povstal i bohatý archiv musejní, jemuž listiny svou pílí přepsané daroval a pořád nové písemní poklady minulosti získati se snažil. Aby se listiny v rozličných archivech rozptýlené opisovati mohly, přiměl několik vlasteneckých pánů, v jichžto čele byli hrabata Fridrich Dejm a Josef Mat. Thun, k tomu, že se zavázali k ročním příspěvkům peněžitým, jimiž by měli býti podporováni mladí učenci opisující staré listiny. Tak vyslán po archivech venkovských slavný badatel a básník náš K. Jar. Erben, z archivů pražských opisoval bedlivý spisovatel V. V. Tomek. Takto přispíval znamenitě ke zvelebení ústavu toho národního, s nímžto jmeno jeho na vždy nerozlučně spojeno zůstane!

I jinému ústavu domácimu prospěla valně neunavená činnost našeho dějepisce — král. české společnosti nauk. Společnosti této již jaksi stárnoucí vdechl Palacký nový život, roztřídiv ji mocným důrazem působení svého tak jak je posud na čtyry odbory, z nichžto odbor slovanskofilologický jest vlastním dílem jeho.

Zásluhy vědecké a spisovatelské Palackého jsou tak četné a rozsáhlé, že bychom vypisující je zevrubně, napsati musili celou knihu. Přestáváme na stručném jich vyčtení; kdo chce míti věrnější obraz mistra našeho, vezmi jeho díla a poznáš ho! Zásluhy tyto došly také již uznání všestranného — nebudeme počítati všech společností učených, ježto jej vyvolily údem svým, jenom toho dotkneme, že hned při založení cis. akademie věd ve Vídni jmenován od J. V. císaře Ferdinanda skutečným jejím údem. Nejnovějším uznáním výtečnosti historických děl jeho jest pak počaté právě překládání dějin jeho na jazyk ruský a polský!

Poznali sme posud Palackého co učence, co spisovatele, co vlastence, nad jiné účinnějšího.

Zbývá nám jedna ještě stránka veledůležitá, o nížto však tím nesnadněji mluvíti, čím více veřejně přetřásána, vychvalována a tupena jest — míníme Palackého co politika. Posuzovati činnost politickou muže žijícího jest věcí již proto nad míru nesnadnou, že žijeme sami uprostřed těch vášní, kterým počínání to buď lahodilo aneb se přičilo a kteréž neznají míry ani v haně ani ve chvále své. Dotkneme tedy jenom krátce těch událostí, v nichžto Palacký měl větší účastenství.

Rok 1848 překvapil celou Evropu, překvapil také Čechy; volání po opravách bylo jednohlasné, hlučné, ale zároveň velmi zmatené. Každý byl přesvědčen, že musí býti jinak než bylo posud; ale kdo věděl, jak má býti? V tomto zmatku obecném obracely se přirozeným během zraky všech po mužích, kteří si jednáním svým byli získali obecné důvěry; u nás, kdežto nebylo života veřejného leč literárního, požívali téměř jenom spisovatelé důvěry v celé zemi, a muž, který byl po mnoho let nejčinnějším spisovatelem, octnul se tu najednou v čele veškerého téměř slovanského obyvatelstva v Čechách a v Moravě.

Na tomto novém, nikdy netušeném dějišti osvědčil pak slavný dějepisec náš veliké vlastnosti své, bystrý zrak, pevnost vůle a lásku ke vlasti své. V době té, kdežto se všecko, co posud trvalo, v pochybnost uvedeno býti zdálo, ustanovil se Palacký a s ním všecko téměř vzdělanstvo české na třech hlavních zásadách: Úplná neodvislost Čech od budoucí říše německé, zachování říše rakouské a takové zřízení zemí českých, aby co do vnitřních

záležitosti samy se spravovaly. Vyslovením první zásady počal Palacký činnost svou politickou. Požívaje slavné pověsti v Němcích, vyzván byl od německých vlastenců, kteří ku připravování říšského sněmu ve Frankfurtě shromážděni byli, výborem padesáti (Fünffziger-ausschuss) se nazývajíce, aby co zástupce Čech buď sám místo mezi nimi ujal aneb nějakého náměstka poslal. Palacký děkuje pánům těm z důvěry dokázané vyslovil zároveň pevný úmysl, nejíti ani neposýlati nikoho místo sebe.

List jeho 11. dubna 1848 do Frankfurtu poslaný jest patrným důkazem, že Palacký věcem německým mnohem lépe rozuměl, než většina vzdělaných Němcův samých. Vykládalť jim, kterak koruna česká nikdy nenáležela k říši německé tak, jako jiné země, že poměr ten býval vždy jenom panovníka ku panovníku, nikoli pak národa k národu; kterak Němci chtějí dojíti jednoty politické, musí projíti republikou a že si nemůže přáti, aby ve zmatcích a strastech z toho převratem vyplývajících, měly účastenství země naše: dokládalť pak, že samostatné mocnářství rakouské potřebné jest k ochraně rozličných národů v něm spojených a že se tudy nesmí rozdrobiti poddáním se jedné části zemí pod vrchní vládu německou. Při tehdejší rozdrážděnosti národní neposloucháno mocných důvodů, tím vášnivěji pak spíláno původci osudného listu toho.

Následek však byl nad míru důležitý — národ český nevolil do sněmu frankfurtského. Od té doby pokládán doma i v cizině Palacký za vůdce snažení národního v Čechách. Z té příčiny minister Pillersdorf, cítě toho potřebu, aby si v rozviklaných poměrech získal důvěry národů slovanských, nabízel v máji r. 1848 Palackému ministerstvo vyučování; ale krátká rozmluva s Pillersdorfem o tehdejších okolnostech přesvědčila Palackého, že nemožno přijmouti úřadu toho. Brzy potom na počátku června při zahájení Sjezdu slovanského vyvolen Palacký za presidenta.

Podobného osvědčení dostalo se mu i při volbách do sněmu říšského — volen jest v pěti okresích, přijal pak volbu hlavního města Prahy. Působení jeho na sněmu nebylo hlučné, ale předce velmi důležité; byltě střediskem Právce, strany českoslovanské, zastávající jednotu říše na základě úplné rovnoprávnosti všech národů.

Na řečništi vystoupil jednou toliko, čině v Kroměříži interpellaci k ministerstvu, jak se chovati míní v otázce německé. Poslední krok Palackého na jevišti politickém byl článek uveřejněný v Národních Novinách, kterým se navrhovalo zřízení federativní pro mocnářství rakouské. Pojednání toto bylo jedno z posledních vytištěných v Nár. Nov., nedlouho potom přestaly noviny ty vycházeti.

Od té doby jest život Palackého opět tak tichý a činný jako před bouřemi r. 1848. Vydalť od r. 1850 pět svazků velikého díla svého, mezi nimi i tu část, kterou si již za mladých let nad jiné zamiloval a ježto se mu i nad jiné výtečněji podařila — dějiny velkého státníka Jiřího Poděbradského. I vyslovujeme zajisté přání veškerého národa našeho, vyslovujíce srdečné přání své, aby slavný dějepisec náš spatřil veliké dílo své dokončené!

Jan Kollár

Vypravují nám báje ze starých, šedých dob, že prý pěvec Amfion kouzelnými zvuky své lyry vše kolem sebe tak mocně uchvacoval, že prý i samo kamení po jeho hudbě se pohybovalo, a tak prý zpěvem a hudbou vystavěl pevné zdi Thébské. Strážlivý duch našeho věku usmívá se s jakýmsi velkopanským pohrdáním básnivým povídkám dob minulých, netuše obyčejně ani z daleka, že se podobné divy dějí — před jeho očima! Před padesáti léty byl celý národ náš v Čechách, na Moravě i na Slovensku beze všeho života duchovního: nebyloť v těch millionech lidu československého hrubě více myšlének, než v kamení, kterým hýbala hudba Amfionova. Tu pak povstali pěvci, dobří pěvci „od bohů milovaní“, zavzněl zpěv jejich po vsí vlasti — a mrtvola slavného někdy národa obživila, vztýčila se, postavila se pevně, a všecko žaslo nad čilým životem domnělé mrtvoly. A mezi těmi pěvci, jichžto hlasy způsobily zázrak ten, nebylo druhého, jenž by byl tak silně, tak líbezně, tak kouzelně zapěl, jako pěvec „Slávy Dcery“. —

Jan Kollár narodil se ve krásné krajině uherského Slovenska, „v starodávném výsadním městečku“ Mošovcích dne 29. července 1793. Otec jeho, který po mnohá léta byl rychtářem a zase notářem městečka toho, náležel do třídy oněch ctihodných měšťanů starosvětských, kteří zakládajíce blaho rodiny své na přísné kázni domácí provozovali tuhou vládu v domě svém. Ráno a večír předříkával nábožný otec čeledi své písně a modlitby, ano když v neděli odpoledne jiné děti se vesele proháněly po ulicích, musil Jan poslouchati pobožné čtení a zpívání otce svého. Nebyl však otec jeho docela beze všeho vzdělání, naučiltě se z mládí poněkud latině a obcuje rád se vzdělanějšími muži, s kazateli a lékaři, vynikal nad prostřední míru vybroušenosti maloměstské. Při tom však byl velmi prchlivý a jsa popuzen, nešetřil vždy pravidel rozumného vychovávání při synu svém, který tudíž pohlížel k otci svému s větší bázní, než láskou. Mnohem laskavější byla na synáčka svého

matka, ač se jí ne vždycky podařilo odvrátiti od něho bouři hněvu otcovského.

Ve škole Mošovské dostalo se bystrému duchu výtečného vzdělavatele, Jana Šulka, který se později stal evangelickým kazatelem a r. 1837 zemřel. Byltě Šulek dle líčení Kollárova muž jasného rozumu a příčinnivé ruky, horlivý ctitel a i sám vzdělavatel literatury české, které půjčováním kněh mezi žáky i měšťanstvem milovníky zjednati se snažil. Mimo to vedl tuhý boj se všelikými pověrami v lidu po tu dobu rozšířenými, vodívaje na příklad větší děti školní pozdě večír na hřbitov a tam jim všelicos o hvězdách vykládaje, aby přivyknuvše hroznému tomu místu přestaly se báti strašidel. Také čísti dával žákům svým zvláště takové knihy, které k vyvrácení všelikých pověr směřovaly. Kollár sám praví v pamětech svých, že spis Michálkův „O škodlivosti pověry“ byl jeden z nejdůležitějších, ježto se mu za prvního mládí do rukou dostaly. — I v latině cvičil Šulek dospělejší žáky, an jazyk latinský v Uhrách byl po tu dobu jazykem netoliko úředním, ale i jazykem vzdělaných vrstev; a i zde užíváno prostředku, který má za našich dob velmi zlou pověst — mladí latiníci obdrželi *signum*, když nemluvili latinsky. Kollár sám vyznává se, že byl tehdy tak nadšeným přítelem tohoto jazyka, že si přál, aby celý svět nemluvil jinak než latinsky. Vedle povinností svých školních provozoval pak čilý chlapec velmi bedlivě přirozený tělocvik, leza po stromech, houpaje se, skákaje, čím tělo jeho nabývalo veliké obratnosti; vyřezával ze dřeva všeliké nářadí hospodářské, hrábě, kosa, pluhy; vázal knihy, lil z cínu a olova všeliké ozdůbky, nástroje, a dobyl si těmito hračkami takové pověsti u sousedů, že jej nejinak než Janko Majstr nazývali. Uměl též sázeti stromy; štěpovati, očkovati jako dobrý zahradník, a láska ku přírodě pronikala celou jeho bytostí. I básnická mysl jeho již tehdy se počala jeviti: zapisovaltě si již co chlapec v domě otcovském písně, které zvláště ve žních od veselých ženců slýchal, do knížky; ano budoucí pěvec všeslovanství zaslechl již r. 1805 od vojáků ruských i písně ruské.

Ale čilý mladík neměl se dle úmyslu otcova dáti na dráhu vědeckou, otec nepřál si ničeho, než aby zůstal doma při živnosti a pomáhal při práci. Že se dostal na študie, přičítá sám příkladu bratrance svého, též Jana Kollára nazvaného, asi o pět neb šest roků

staršího než byl sám. Vida tohoto o prázdninách a rozmlouvaje s ním o věcech, kterým se tento ve školách učil, byl uchvácen tak mocnou žádostí vyššího vzdělání, že mu v tom rodiče povolili. Poslán tedy r. 1806, jsa tehdy třináctiletý, na školy Kremnické, kdežto rektor Štěpán Komár nejdůrazněji působil ve vyvinutí ducha jeho. Bylť to muž bodrý, vtipný a výborný deklamátor. Prospíval tu Kollár zvláště v latině, která dle tehdejšího zřízení byla ovšem hlavním předmětem; latinský verš (chronostiel), který za příležitosti třetího zasnoubení císaře Františka složil, dobyl mu r. 1808 nemalé slávy po celém městě. Zde se naučil Kollár též německy, k čemuž mu město samo z velké části německé dost příležitosti podávalo. I kresliti a malovati naučil se tu snažný jinoch, což mu v pozdějším životě mnohou krásnou chvílí a ne jeden prospěch zjednálo.

Tři léta trávil na učení Kremnickém. Otcí bylo nakládání na vychování synovo obtížné a stál již po druhém roce, který syn v Kremnici odbyl, na tom, aby doma zůstal a jemu při práci pomáhal. Jenom velikými prosbami a přimluvou milé matky obdržel od otce dovolení, aby ještě na třetí rok do Kremnice jíti mohl. Ale po vypršení této lhůty nechtěl otec o študování syna svého ani slyšeti, a když mladík po učení prahnoucí nechtěl upustiti od žádosti své, zanevřel naň otec v té míře, že musil opustiti dům otcovský a utéci k svému bratranci, o kterém sme se výše zmínili, který byl té doby již učitelem ve Slovenském Pravňě. Meškav tam několik neděl vrátil se do Mošovce, ne však do domu otcovského, nýbrž do školy k učiteli Burjanovi, kterému při vyučování dítek pomáhal. Otec od té doby nechtěl o něm ničeho slyšeti, ano byl tak zatvrzelý ve hněvu svém, že se s ním nesmířil až po mnohých létech, když byl syn již kazatelem v Pešti. Že od otce od té chvíle žádné pomoci nedostával, rozumí se samo sebou; byl tedy mimo některé nehrubě vydatné dary útlé matky své přinucen živiti se vlastní prací svou. Působení jeho na škole Mošovské došlo pak při zkoušce obecného uznání, an se žáci v deklamování a řečnictví, kterému učil Kollár, výbornými osvědčili. Známost rodiny učitelovy přivedla nešťastného mladíka opět na zamilovanou dráhu vědeckou. Učitel Burjan maje příbuzné v Báňské Bystřici zjednal mu tam přístup, a tak se octl Kollár s počátku září 1810 na učení Bystřickém. Ač ho nechtěli do rhetoriky (asi nynějšího vyššího gymnasia) přijmouti,

osvědčil brzo tak dobrou známost latiny, zejména pak pracoval latinské úlohy písemně tak výtečně, že právě tehdy tam přibyl učitel Magda si jej nad jiné oblíbil a veřejně přednost mu dával. Brzy pokládán jest za nejlepšího žáka, ano dostalo se mu brzo i veřejného uznání. Evangelické měšťanstvo Bystřické hledíc ke zvelebení a rozšíření škol svých umínilo si o velikonocích r. 1811, když byly na školách prázdniny, vyslati dva z nejlepších žáků vyšších tříd do Liptovské a Oravské stolice, aby tam rozhlásili pověst ústavu svého a zároveň žádali zemanů za podporování jeho. Za apoštoly slávy Bystřické vyvoleni jsou náš Kollár a nejlepší žák vyšší třídy, Kmoško, později urputný maďaroman. Procházeje se za dvě neděle po velebných horách a utěšených dolinách, poznal severní končiny vlasti své. — Jinak byla v Bystřici mysl jeho zaměstnána hlavně čtením spisovatelů latinských, v nichžto si tak líboval, že na všech procházkách ano i v kostele je s sebou míval, a při kázání a zpěvu hledíval bedlivě do klobouku, v němž býval opatrně vložen nějaký pohanský latinář. Aniž pak proto oblíbeného malířství zanedbával, ano došel zde štětcem svým již takové pověsti, že užito jeho služeb, když se jednalo o vyvedení obrázku na počtu dobrodinci školy Bystřické. Tím méně však pamětliv zde byl řeči své mateřské, ano nečítal tu ničeho českého. Zároveň s ním navštěvoval školy Bystřické jiný pozdější spisovatel, ač ovšem méně slavný, Benedikti či Blahoslav, vydavatel důležitých „Počátkův českého básnictví zvláště prosodie“, sepsaných od Šafaříka a Palackého; ale ani on nejevil v Bystřici ducha národního. Trávil však dvě léta v Bystřici tak příjemně, že mu zpomínka na ni vždy milá zůstala, ano hlásil se ještě v pozdních létech upřímně ku přísloví slovenskému: Za živa v Bystřici a po smrti.

O prázdninách r. 1812 cestoval Kollár na Dolní zem, jak Slováci nazývají velikou rovinu uherskou, měltě v Niredházi ujce notářem, kterého si umínil navštívit. Byv od něho srdečně přivítán překvapen jest jeho vyzváním, aby v neděli nejprve příští ve chrámě kázal. Všeliké zdráhání se bylo marné, sám kazatel vyzýval jej, a tak vystoupil devatenáctiletý jinoch na kazatelnici před velikým zástupem lidu evangelického, an slovenská obec Niredházska náležela mezi nejčetnější celé země. Odbyl nebezpečný úkol ten dost čestně, ač musil pro přílišné rozčilení

kázání čisti. — Takováto kázání studujících theologů byla tehdy v Uhřích vůbec obyčejná a bylo rovněž obyčejné, učiniti mladému kazateli nějaký dar. Tak se stalo i Kollárovi; obdrželi od uznalé obce asi dvacet zlatých za tento první svůj kazatelský čin. Odtud cestoval přes Debrecín, kde ponejprv spatřil velikou knihovnu se svatým citem, jak v pamětech svých dokládá, do veliké slovenské vesnice Čáby v Bekešské stolici, „slovenské Palestině“, a odtud se vracel přes Sarvaš a Pešť. Tehdy shlédl poprvé hlavní tuto město Uherské, tehdy vkročil poprvé do chrámu evangelického, netuše arci, že bude svědkem téměř celé jeho kazatelské činnosti. Přes Oroszlan, kde rovně navštívil příbuzné své a taktéž jako kazatel vystoupil, vrátil se z dlouhé této pouti domů. Mimo hojně vědomosti o vlasti své přinesl si i jinou ještě kořisť neméně důležitou — obdržel totiž asi šedesát zlatých na další studie své dílem od příbuzných, dílem za kázání, velmi důležitou pomoc na další studie.

Odbyv školy Bystřické obrátil se Kollár r. 1812 na evangelické lyceum Prešpurské, na kterém trávil tři léta, uče se vědám filosofickým i theologickým. Školy tyto byly tehdy zle spravovány, an učitelstvo jiného nehledělo, než aby žáci hbitě z paměti odříkávali, a kdo to nejlépe činil, byl nejvýtečnějším. Samostatně myslícímu Kollárovi bylo pak takové papouškování tím trapnější, an rozumní učitelé Bystřičtí žáků svých tímto způsobem nikdy netýrali. Největší píli vynaložil zde na řeči. Zde se učil řečtině u Dankovského, pověstného onoho poslovanitele starých Řekův, jehož dílo, že Homér psal slovansky, svého času veliký hluk stropilo. Učil se i hebrejštině, a jazykům novým, frančině, vlaštině a angličtině. Zde se počal, a to jest ovšem důležitější — zabývati pilněji než posud jazykem svým mateřským, čítaje Palkovičův Týdenník, básně Puchmajerovy, Tablicovy, Jungmannův Ztracený Ráj, Rožnayova Anakreonta a j. Tím se seznámil i s Palackým, který ač o pět let mladší již dříve si všímal literatury české. Vypravuje o tom Kollár ve výkladě ke Slávy Dceře str. 351: „Palacký, ač mladší, byl prvý milovník národa, řeči a literatury československé, se kterým skladatel těchto básní známost učinil a ve svazek přátelský vstoupil; střetli a našli se spolu jako žakové v Prešporských vinicích v jarním čase, on Moravan Slovák Tablice, já Slovák Moravana Komenského v ruce maje a čítaje.“ Svazek přátelský

tehdy mezi nimi učiněný trval pak až do smrti Kollárovy a upevňován jest pilným dopisováním obapolným, zvláště od r. 1820 do 1833, ano jsou listy Kollárovy Palackému tak věrným obrazem myslí Kollárovy a zároveň doby té, v nížto vznikly, že budou veledůležitým příspěvkem k dějinám vzkříšení literatury naší.

V Prešpurku položil též základ známosti své ostatních jazyků slovanských, seznámiv se se Srbem tam studujícím, Živkovičem, později biskupem řeckým v Budíně a v Temešváru, z jehož úst poprvé zaslechl i slovanský jazyk církevní. Jednomu jazyku však nepřiučil se tu, jehož nedokonalá známost mu později nemálo vadila, jazyku maďarskému. Vyznává se v Pamětech svých, že jej záhy opanovala velká nechuť k maďarčině, nejvíce pro zpupnost, kterou maďarští žáci vždy jevívali ke slovenským druhům svým.

Prospěl však Kollár za pobytu svého v Prešpurku i v uměních, ježto po všecken čas studií svých se zvláštním zalíbením pěstoval, zvláště, v malířství, a dospěv v něm již jakési obratnosti klestil si jím cestu i do předních rodin městských. I hudbě na pianě počal se tu učiti s velikou pílí.

Co se týče vnějších okolností jeho života Prešpurského, nebyly prvního roku hrubě příznivy, an se musil živiti z peněz o prádlinách obdržených. Koncem prvního roku stal se s ním však obrat velice prospěšný. Jeden z jeho profesorů, Stanislaides, dověděl se, že Kollár nehodlá jíti na prázdniny, schválil jej za ředitele a učitele ústavu sirotčího, v němžto se asi osum, deset dětí vychovávalo. Přijav na se s radostí toto povolání hleděl nadšený mladík za půl druhého léta svého působení ústav ten zvelebiti, zaváděje v něm mnohé důležité opravy, dbaje přísně na pořádek, šetře bedlivě čistoty, vodě chovance na procházky, dává jim příležitost ke cvičení těla. I získal brzo ústavu před tím zanedbanému takovou pověst, že i rodičové domácí děti své tam na vychování dávali. Maje pak sobě svěřené vedení tolika dítek, vzdělával se Kollár čtením kněh v umění vychovatelském i zamiloval si tehdy nad míru spisy Salzmannovy.

V Prešpurku zaslechl Kollár, ač jen z daleka, i burácení té strašné vichřice, kterou podvrácen jest přemocný stolec Napoleonův. Na podzim r. 1813 přivezeno jest tam množství zajatých Francouzův; r. 1814 pak, když odbýván jest ve Vídni pověstný onen sjezd, na

němž se rozhodovaly osudy národů evropských, vyjížděli si mnozí z vysokých pánův tam shromážděných do Prešpurka, zahánějíce si přílišné starosti, které jim jednání působilo. Tak spatřil Kollár přívětivého cara Alexandra, hrdého, nevelkého Wellingtona a s ním maršálka „Vorwärts“ Blüchera, diplomata všech diplomatů Talleyranda a j. Ze všech nejdéle dlel v Prešpurku nešťastný král Saský, na kterého, proto že se Napoleona přidržel déle než štěstí válečné, ostatní mocnářové byli velmi nelaskavi a určen mu Prešpurk za bydliště, an se ve Vídni rokovalo o ztenčení jeho země. Vypravuje pak Kollár v životopise svém, že byl hluboce pohnut vida krále tohoto klečícího ve chrámě a konajícího zkroušeně pobožnost svou. — Ale dostalo se Kollárovi té doby i vzácnějšího štěstí: když se ve Vídni slavilo vítězství Lipské, když Vídeň celá tonula v radovánkách, vzala jej jedna rodina, jejíhož syna vychovával, s sebou do Vídně, aby tam byl účasten slavností, které se tam odbývaly. Navštěvoval pak nejpilněji divadla a obrazárny, a vypravuje, jak mocně dojat byl mistrovským provedením Shakespearova Leara na divadle dvorském.

Zatím uplynula tři léta Prešpurská, Kollár měl studie své filosoficko-theologické odbyté. Vysvědčení školní, které mu na konci třetího roku dáno, svědčí o jeho pilnosti a horlivém přemáhání nechati k učení se z paměti — jest výtečné. Zamýšlel nyní ještě jíti na universitu Jenskou v Němcích, kam posílání bývali uherští čekatelé úřadu kazatelského, aby vědecké vzdělání své dovršili. Ale nedostatek peněz nedal horlivému mladíku, aby hned ukojil touhu svou po dalším vzdělání. Nezbyvalo mu jiné cesty, než aby si vydělal vlastní prací svou tolik peněz, aby se mohl pustiti do ciziny. K tomu se za nedlouhý čas vyskytla příležitost. V Báňské Bystřici, kdežto musil ještě u superintendenta Lovicha odbývati zkoušku z předmětů bohoslovních, ač chtěl-li obdržeti některé stipendium od superintendencie Báňské studujícím v Jeně založené, poznal výtečného Rožnaye, který mu nabídl místo vychovatelské v zámožné rodině Bystřické. Přijav nabídnutí zůstal půl druhého roku 1815—1816 v Bystřici, a vzdělával ducha svého neunavně dále. V tom mu byl Rožnay milým pomocníkem a druhem. Byltě Rožnay, jak Kollár sám praví, první, který porozuměl jemu a kterému porozuměl on, muž povahy tak ušlechtilé, že jej nazývá

slovenským *Mladoněm* (Jungmannem), a horlivý pěstoun literatury československé, překládaje pěkně klasiky řecké Anakreonta, Žabomyšovátku a j. na jazyk náš. S ním, znatelem polštiny a ruštiny, čítal Kollár i knihy v těchto jazycích psané. Pohříchu uchvácen jest výtečný ten muž již předčasnou smrtí v nejkrásnějším věku! — Jiným, ač mnohem méně vážným společníkem byl mu tam jistý Zmeškal, šlechtic uherský, bývalý vojenský úředník, jenž si liboval zvláště ve spisech čelících proti náboženství, které mermomocí Kollárovi půjčoval, vynasnažuje se, aby ho odvrátil od dráhy kazatelské, což se mu ovšem nikterak nedařilo. Ale Kollár poznal při té příležitosti drahnou část francouzských spisů toho směru.

Dobýv si zatím vyučováním tolik, že se mohl vydati na vysoké školy do Němec, jel tam na podzim r. 1816 přes Vídeň a Prahu. Srdce jeho lnulo neodolatelnou láskou k „veleslavné“ této matce národu Českého, a v Praze opět k tomu tichému geniovi, ježž on sám nazval později „srdcem všechněch Slavů“, k nesmrtelnému Jungmannovi. K němu jej tedy vedla první chůze, „a při prvním uvidění se byli sme již jako na věky svoji“. Také tehdejšího úředního representanta literatury české navštívil, profesora Jana Nejedlého, který jej přijal „s obyčejnou svou nádhernou vlídností“. — V Drážďanech zastavil se u kazatele evangelické církve české, chatrného pozůstatku četných vystěhovalců českých po osudné bitvě Bělohorské. Ale ten — Stefan jmenem, zklamal trpce všeliké očekávání básnické mysli jeho. Byltě tento pastýř rozptýlených synů českých muž docela sprostý, beze všelikého vyššího snažení, nevšímaje si hrubě ani hynoucího stáda svého. — V Lipsku spatřil živý obraz německého knihkupectví, přijel tam právě o Michaelismesse. Na cestě z Drážďan do Jeny setkal se na voze se třemi Rusy, dvěma mladými šlechtici a jejich vychovatelem, od něhož se pak v Jeně učil rusky, čítaje s ním ódy Lomonosova a Deržavina.

Na školách Jenských jal se Kollár s počátku s nevšední, ano přílišnou horlivostí navštěvovati přednášky všeho druhu, tak prudká byla touha jeho po vyšším vzdělání ducha. Ale ochladiv se poněkud nabył přesvědčení, že zapotřebí jest přestati na užším kruhu příbuzných věd, nemá-li se mysl rozptylovati. Študoval tedy nauky filosofické, theologické, historické, filologické a

přírodovědecké. V naukách filosofických zvláště aesthetických byl mu nejmilejším učitelem znamenitý Fries, k němuž Kollár již z té příčiny lnul, že pocházejí z matky moravské, Ježkové, náboženství bratří českých uznával za své. V theologii působil ve vzdělání ducha jeho nejvydatněji Gabler, ježž Kollár sám nazývá mužem učeným, svobodomyšlným, dobrým, od něhož prý se teprve naučil, co jest opravdový protestantismus. Vedlé něho stal se mu vůdcem v náhledech náboženských kazatel Kielský, Harms, ovšem jenom spisy svými, které uvedly v rovnováhu mysl jeho kolísající se mezi supernaturalismem a rationalismem. Dějiny přednášel známý Luden, jehož posluchačstvo bývalo největší, ano tak veliký býval prý nával do jeho síně, že prý v létě při otevřených oknech mluvíval, aby i pod okny stojící slyšeli. Když pak Luden mluvě o německém bájesloví mnohé dle mínění Kollárova slovanské bohy Němcům přidával, vyvracel mu po vyučování Kollár náhledy vykládané, což Luden velmi přívětivě přijal, netaje své nevědomosti věcí slovanských. Také básnický přírodozpytec Oken byl oblíbeným učitelem Kollárovým, o němž ve svém životopise s nemalým obdivováním mluví. — Ale ne škola toliko přispívala v Jeně ke vzdělání mohutného ducha jeho. Byltě tehdy celý život studentský na universitách německých tak rozjařený, zvláště pak city vlasteneckými tak naskrze proniknutý, že každý mladík jasné mysli musil býti unešen neodolatelným proudem. Národní nadšení, které se roznítilo velikou válkou proti Napoleonovi r. 1813, nenalézajíc u tehdejších vlád německých spravedlnosti, ano jsouc od nich všemi prostředky dušeno, dosáhlo nemoudrým tím odporem síly úžasné, a nemajíc dostatečné příležitosti, aby se jevilo tiskem a sněmovnami, obralo si jarou mládež študující za apoštola, university německé staly se ohnisky citu národního. A právě za pobytu Kollárova v Jeně objevil se tento duch způsobem velkolepým. Připadlať v říjnu 1817 památka třistaletého trvání učení Lutherova, a mládež študující ze všech universit usnesla se, aby ji slavily na Wartburku, pověstném starém hradě, na kterém Luther r. 1521 skrýváje se před nepřátely svými překládal bibli na jazyk německý. Slavnost pak náboženskou zvýšili slavností národní, připomínajíce si vítězství Lipské, které tolik skvělých nadějí zbudilo a zklamalo. I putovaly veliké zástupy studentů ke

dni 18. a 19. října na Wartburk, asi 700 nadšených mladíků konalo tam slavnost národní. Mezi studenty Jenskými byl i náš Kollár, ohřívaje srdce své při cizím ohníčku. Řečníce, zpívající a připíjející statečně na zdar vlasti a svobody unešení jsou někteří ohnivější mladíci tak daleko, že osvědčili smýšlení své skutkem překypující bujnosti. Rozdělavše oheň vrhali do něho některé známky staré, právě zacházející doby: paruku, šněrovačku, kaprálskou hůl a nad to některé spisy, které hověly choutkám zpátečnickým. Skutek ten pobouřil tehdejší vlády německé v té míře, že nařízeno jest přísné vyšetřování, které se university Jenské dotýkalo tím ostřeji, že vyzvání k slavnosti té vyšlo odtud a dva profesorové, Fries a Oken, na Wartburku byli a řečnili. Zavedena tudíž přísná dohlídka policejní na universitách, Fries a Oken zbaveni svých úřadů, a do Jeny přijel vyslanec rakouský u dvora Berlínského, hrabě Zichy, aby vyšetřil chování se Uhrů tam studujících na té slavnosti. Shledal sice, že nebyli účastni žádné výtržnosti, ale musili se předce ještě zodpovídati i církevním svým představeným uherským. Měly pak tyto a podobné vlastenecké kousky, prováděné na universitách německých, brzo následek ten, že vláda rakouská uherským protestantům navštěvování škol německých zapověděla, bojíc se, aby nebyli nakaženi vzrůstajícím se stále duchem volnosti. Vždyť pak byl mezi spolužáky Kollárovými na učení Jenském i onen pověstný Sand, který uchvácen jsa vlasteneckou šíleností dne 23. března 1819 Kotzebue-a jakožto zrádce vlasti zavraždil! —

V Jeně poznal Kollár i některé jiné osoby, které se slavily po celém světě. Přední z nich byl ovšem patriarcha německé literatury, Goethe, s nímžto o slovenských zpěvankách rozmlouval. Jeviltě Goethe velikou touhu po slovanských písních národních a Kollár mu musil některé přinesti. Ještě důvěrnější známost s Goethem měl však krajan a přítel Kollárův, Samuel Ferjenčík, dobrý zpěvák, jenž uměl zpěv svůj hrou na kytaru výborně provázeti. Byltě to člověk čilý a schopný, ač se později jakožto farář evang. v Jelšavě pustil podivnou cestou k slávě — prorokoval počasí. — Zde poznal Kollár ve kruhu spisovatelském i známou básnířku Louisu Brachmannovu, známou básněmi lyrickými a smutnou smrtí.

V Jeně či vlastně v okolí Jenském poznal Kollár i jinou bytost, která pak v celém jeho životě rozhodla, svou Mínu. Ve vesnici

Winzerlu spatřil poprvé Friederiku Viléminu Schmidtovu, nevěda však ničeho o jejích rodičích a o jejím jmeně. Nedlouho potom žádán byl od neznámé paní, aby přišel do Lobdy budoucí neděli kázat, an farář, její manžel, onemocněl. Přijda tam shlédne tutéž sličnou bytosť, kterou nedávno před tím viděl ve Winzerlu. Rozumí se, že toto kázání nebylo poslední. Po smrti farářově, která nedlouho potom nastoupila, přicházel Kollár zhusta do Lobdy a získal si kázáním svým u lidu takovou vážnosť, že mu uprázdněnou faru podávali. Ale nadšený Slovan nemohl se nikterak odhodlati k tomu, aby zůstal v kraji cizém, aby kázal cizým jazykem cizému lidu. Odmítl tedy určitě žádost dobromyslného lidu, ač by si toho matka Míniina a ovšem i Mína sama byly opravdově přály. Nebo si zatím Kollár byl Mínu horoucně zamiloval a city jeho nacházely ohlas v srdci jejím. Ale myšlénka na Uhry byla matce hrozná, země divoká a lid ještě divočejší! Tam dceru svou pustiti bylo jí úplně nemožné; domlouvala Kollárovi, aby, nechce-li se tam státi pastorem, snažil se obdržeti nějaké místo profesorské; ale všeliká taková rada byla ovšem marná — Kollár musil do vlasti své, pracovati na „národu roli dědičné“!

Cestu z Jeny domů byl by rád konal — velikou zacházkou — přes Polsko a Rusy, o čemž s Rusem Danilovem se byl smluvil. Ale vřelá tato touha jeho nedošla ukojení, nebyloť prostředků na pouť tak rozsáhlou, a Kollár putoval opět přes Prahu, kdežto trávil několik šťastných týdnů ve přátelském obcování s Jungmannem, Dobrovským, Hankou a Preslem. V Prešpurce potkal se s Palackým, jenž byl nemálo překvapen vida přítele, jenž na školách Prešpurských býval poněkud vlažným národovcem, nyní tak rozníceného láskou k národu a bolestí nad jeho strastí, že jej sotva mohl poznati. Toto vlastenecké nadšení přinášel si Kollár jako výtěžek z pobytu svého z Němec. Tam nad břehy Salskými, v krajině zcela německé, z nížto mu slovanská jmena měst a vesnic, řek a hor zněla v uši jako píseň pohřební národů slovanských, tam uprostřed mladíků unášených vroucí láskou k vlasti vzbuzeny jsou v hluboké mysli Kollárově mocné ty city, které vyslovil v proslovu ke Slávy Dceře:

Aj, zde leží zem ta před okem mým slzy ronícím,
někdy kolébka, nyní národu mého rakev!

Tam zbouřen v něm spravedlivý hněv, jenž mu vynutil smělou výčitku:

Neb krve nikde tolik nevyžil černidla že žádný nepřítel, co vylil k záhubě Slávy Němec.

Ano můžeme říci směle, že by Slávy Dcery nebylo, kdyby Kollár nebyl konal študií na universitě Jenské.

Nyní odebral se ku příbuzným svým na Slovensku, přede všemi jinými pak k svému bratranci Janovi, nejvěrnějšímu příteli svému, učiteli ve Slovenském Provně. Zde v tichosti venkovské žil Kollár sobě a srdci svému. Vroucí láska k Míňě stala se mu pramenem Kastalským, z něhož se proudily něžné jeho *znělký*, opěvující slast i bol, které mocně opanovaly srdce jeho. —

Zatím se rozhodl i osud jeho života. Evangelická obec Peštsko-Budínská vyvolila si jej za vikáře (kaplana), aby starému churavému pastoru Molnárovi nápomocen byl. Byv tedy dne 12. října 1819 v Báňské Bystřici na úřad kazatelský posvěcen odebral se na stanovisko své. Poněvadž Molnár již nenabyl zdraví a za nějaký čas zemřel, nesl Kollár hned od prvopočátku celé břímě úřadu svého. A nebylo věru lehké. Obec jeho byla rozptýlena po obou velikých městech, Pešti a Budíně; mimo to navštěvoval z povinnosti úřadu svého i všeliké nemocnice, domy pro chudé, žaláře, v nichžto se nacházeli lidé vyznání evangelického. Ale práce sebe klopotnější tížila nadšeného dělníka mnohem méně než žalostný stav jedné části církve, kterou měl spravovati, části, k nížto srdce jeho nejmocněji lnulo. Obsahovala církev ta Němce a Slováky, kteříž však tu neměli rovného práva, jako opravdoví vyznavači náboženství lásky; Slováci, chudší část obce té, byli zde ve všem odstrkováni: nebyloť ani školy slovenské, a dítky slovenské rostly větším dílem beze všelikého vzdělání; z patnácti mladých Slováků, které prvního roku ke confirmaci připravoval, uměl jediný slovensky čísti. I obrátil Kollár bez prodlení péči svou k tomu, aby při obci evangelické i slovenská škola zřízena byla. Důraznou výmluvností svou dovedl toho při zámožnějších Slovácích v Pešti, že již r. 1820 z volných příspěvků jejich škola založena býti mohla. Ale německá část obce evangelické hleděla na takové počínání Kollárovo s netajenou nelibostí, a vidouc neustupnou ve všem dobrém povahu jeho, povolala si kazatele německého, směřujíc tím

ke zněmčení slovenských údů. Ta nastaly rozepře mezi oběma stranami, an Kollár vši silou svou hájil právo svých krajanů, stoje pevně na tom, aby si Slováci založili obec svou zvláštní, samostatnou. Spor vznešen jest na soudy církevní, které nemohouce popíratí svatých práv Slovákův Peštských věc odkládaly, tak že spor teprvé po třinácti létech r. 1833 v nejvyšší stoleci rozhodnut jest císařem Františkem samým a sice ve prospěch církve slovenské a jejího neohroženého obhájce Kollára. „Aspoň sem světu ukázal, že sem za spravedlivou věc bojoval,“ píše 19. února 1833, dověděv se o příznivém rozhodnutí císařském, plný spravedlivé radosti, starému příteli Palackému do Prahy. Nabytať ovšem pře původně docela nepatrná rostoucí slávou Kollárovou a vzrůstající se té doby v Uhrách národní nenávisťi rozměrův netušených — *stala se při opravdu národní*, ve které se na Kollára se všech stran hrnuly jedovaté šípy Němců i Maďarů, uvádějících celé jeho snažení v podezření, líčících jej jako nebezpečného buřiče a činících mu všelike příkoří. Míchaly se i úřady světské do věci čistě církevní; nepřátelé nemohouce dovésti ničeho při soudech církevních obrátili se k úřadu stoličnímu, který Kollárovi posílal příkaz za příkazem, aby přestal konati služby boží v chrámě svém, a když Kollár neuznáváje práva úřadu stoličního neuposlechl, poslán jest dráb, aby mu zabránil vstoupení do chrámu. Ale Kollár odbyl ozbrojeného drába slovy, „že u věcech církevních sluší více poslouchati boha než úřadu stoličního,“ a konal povinnosti své. I mohl tedy právem honositi se po šťastném ukončení dlouhé této pře, že „dvanáct let v nejnebezpečnější době a bouři lodičku Slovenstva v Uhřích od utonutí chránil a to téměř sám jediný“ (v témž listě Palackému).

Této pevnosti vůle, tomuto neoblomnému důrazu sluší pak tím více se obdivovati, an Kollár za této doby několikráte nebezpečnou nemocí sklíčen byl. Nebyloť tělo jeho stvořeno k takovému namáhání, jaké mu nastalo v církvi Peštské; zvláště pak bylo mu kázání u velikém chrámě nad míru obtížné. Nešetře ve přílišné horlivosti sil svých začal o svatodušních svátcích r. 1823 plivati krev, což trvalo po celé léto i celý podzim v té míře, že docela zeslábl, nemoha téměř za celý rok konati povinnosti úřadu svého. V této době osvědčila se mu v nejkrásnějším světle přízeň generálního

inspektora církví evangelických v království Uherském, barona Alexandra Pronaye. Vida nebezpečnosti, v němžto se octnul muž tak vzácných schopností, pozval jej na své statky a kázal jej opatřiti hojně vším, čeho při jeho stavu bylo zapotřebí. Vděčně slaví jej Kollár ve znělce 426 Sl. Dc. mezi svými příznivci a přátely, nazýváje ho ve výkladu této znělky „jedním z nejvzdělanějších a nejdobrotivějších velepánů v Uherské zemi“. Výpověď tuto potvrzuje v plné míře starý přítel Kollárův, slavný náš Šafařík, jenž rozmlouvaje se spisovatelem těchto řádků o Kollárovi, jmenoval Pronaye „nejšlechetnějším a nejvznešenějším mužem, kterého kdy zplodila země Uherská; mužem tak ctihodným, že před ním utichly všeliké vášně“. — Po novém roce 1824 mohl Kollár znenáhla opět konati úřad svůj, ač bylo zapotřebí vystříhati se všech prací unavujících. Ale r. 1826 roznemohl se opět velmi nebezpečně, a i tenkrát užil laskavé přízně Pronayovy. Od té doby však bylo jeho zdraví dosti stálé, ač ne právě příliš pevné. Ano diviti se jest, že po krutém útoku, učiněném na zdraví jeho r. 1823, mohl ještě téměř celých třicet roků zastávati úřady obtížné, nemalého namáhání sil tělesných vyhledávající.

V okolnostech takových, kde trval bez přetržení tuhý boj s nepřátely národu, kde trapná nemoc svírala srdce, mohl jenom duch neobyčejné pružnosti zachovati tolik síly, aby netoliko neklesl sám pod břemenem, ale aby mohl nadšeným slovem povzbuzovati jiných, dodávati jim důvěry, když mysl jejich počala ochabovati. „Jen neustaňme v počatém již boji,“ píše 1822 důvěrnému příteli. „Smrt nebo vítězství!“ A takový duch vanul ze všech jeho kroků, ze všech jeho spisů.

Zatím objevil se Kollár r. 1821 se svými „básněmi“. Bylať to knížka malá, neúhledná, tištěná na papíře, kterého se nyní i jarmareční písničky štítí. Obsaženo v ní osumdesát šest „znělek“, v nichžto se opěvují slasti a strasti lásky básníkovy. Předmět nebyl ovšem nový, neboť i u nás již před tím opěvovány všelijak podobné sladké boly; ale takové vroucnosti citů, takové moci slova básnického nebylo posud slýcháno. A mezi verši milostnými zaznívalo tu tam slovo tak pevné, tak mužné, že se jím každá jemnější mysl povzbuditi, povznesti musila. K těmto „znělkám“

přidáno na konci „Všelico“, kdež vytištěna „Slovanka k bratřím a sestřám“ volající silným hlasem:

Nechte cizích, mluvte vlastní řečí...
i nám dal bůh um i ramena...

V „Nápisech“ pak odmítá statným ramenem všeliké šípy metané od nepřátel na milý národ svůj a kárá podlost, polovičitost národní, ať se jeví v podobě jakékoli.

Toto první objevení se Kollárovo na poli básnickém nepotkalo se ještě s tím úspěchem, který pěvci nadšenému po právu náležel. Sláva jeho počíná se teprve druhým vydáním básní, nyní hlučněji „Slávy Dcerou“ nazvaných. Ale nebyla to pouhá změna titule, sama podstata básní těch jest proměněna. „Znělky“ byly básněmi milostnými, z nichž jenom některé vzdechy vlastenské vynikaly na znamení, že srdce básníkovo i jiným citům přístupné než oněm, které budí „oči, oči modré milostivé“. „Slávy Dcera“ pak staví v popředí zápal národní, hořekuje na křivdy národu slovanskému učiněné a budí k činnosti, k napnutí všech sil, aby národ vyběděl z nevýslovných strastí, ve kterých tone! Již sám velebný „předzpěv“ hlásá, že se blíží nadšený apoštol slávy národní, ne pak pěvec milostný. Rozhlédnuv se básník po širokých rovinách severoněmeckých, „někdy kolébku, nyní rakvi národu svého“, slzí smutně, a jako spravedlivý mstitel kárá přísně závistné sousedy pro loupeže, jichžto se dopustili. Ale ulehčiv sevřenému srdci svému slzami vzchopí se věstec a ukazuje národu svému pevnou rukou cestu k lepší budoucnosti. „Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne.“ Jest to nejmělejší báseň, která od vzkříšení literatury naší až po onu dobu sepsána jest, báseň, v nížto se prápor národní vztyčuje tak odhodlaně a pevně, že musili slabší bojovníci, pozbyvající již myslí v boji téměř zoufalém, býti povzbuzeni k novému zápasu za nešťastný, nespravedlivě nešťastný národ. Sama tato báseň pojistila by Kollárovi slávu nehynoucí, i kdyby z pera jeho mimo ni nebylo se prýštilo ani jediné slovo!

„Slávy Dcera“ jest tu rozvržena na tři „zpěvy“, I. „Zála“, II. „Labe“, III. „Dunaj“, z nichžto každý obsahuje padesáte znělek. Básník opěvuje lásku k milence a lásku k národu zároveň. Snaže se, aby se vyhnul této dvojici, utekl se básník ke zvláštnímu prostředku básnickému. Bohyně Sláva, matka všech Slovanův, úpěla k nebi, že

ji čas a zloba zhanobily; rada bohů uznává křivdu Slávě učiněnou, přemítá o náhradě, kterou by jí dáti měla, jeden radí to, druhý onno.

„V tom cos Lada Milku šepce hezká,
ten aj pannu stvořiv představí,
a sněm tichne, žasne, chválu tleská.“

Tak jest milenka jeho, Dcera Slávy, náhradou všech křivd národu slovanskému učiněných; básník, an opěvuje Mínu, opěvuje s ní všechny strasti národu svého. Má ovšem výmysl ten slabou stránku; milenka, Mína, která jest ve „znělkách“ lidskou, skutečnou bytostí, stává se tu polobohyní a zdá se, jako by ani nemohla býti po lidsku milována. Také to se básníkovi právem namítati může, že tak trpce touží na křivdy učiněné národu svému, an sám náhradu za ně uznává za dostatečnou... Ale všechny nedostatky podobné zastřeny jsou tu lahodou a něžností, tu vroucností a důrazem „znělek“. I zpěvy milostné jsou tak jemné, jakých u nás před Kollárem málo bylo slyšeti; ale obrovské účinky své jest „Slávy Dcera“ dlužna národním, vlasteneckým „znělkám“. Bylať tehdy u nás doba prvního, čistého nadšení vlasteneckého; probuzující se mládež sháněla se po velkolepých ideálech, jichžto pěvci před Kollárem neuměli tvořiti. Tu zazní lyra Kollárova, pěje o velikých činech a větších strastech národu a líčí velikou budoucnost slovanskou! Všecka srdce mladistvá unešena jsou kouzelným zpěvem, celá mládež pěje vlastenecké „znělky“ Kollárovy a snaží se vylezti za ním na Parnas slovanský.

„Slávy Dcera“ byla pak úkazem tak překvapujícím, ano tak ohromným, že ač všecko s sebou neodolatelně uchvacovala, nenalezla za mnoho let žádného posuzovatele. Teprve roku 1831 jal se přední soupeř Kollárův na Parnase českém rozbíratí kouzelné ty zpěvy a neváhá jich nazývati nejznamenitějším plodem básnickým literatury novočeské, ale vůbec celé literatury od písní našich Lumírů a Zábojů. Vyvrací pak mínění, že by Kollárovi byl vzorem Petrarca, a bojuje proti náhledu, že by Kollár vlast, národ, Slovanstvo byl učinil ideálem, jež by opěvoval. Zdá se, že Čelakovský tímto šetrným způsobem chtěl pověděti, že dvojice, kterou sme svrchu naznačili, překáží básni kazíc jednotný účinek; myslil-li však opravdu, že básníku není vlast, národ předmětem opěvovaným, musilo jej brzo potom (r. 1832) uveřejněné vydání

„Slávy Dcery“ velice překvapiti. Prvotní milostné znělky zmizely tu téměř v moři znělek vlasteneckých. Báseň celá rozvržena nyní na pět zpěvů, ke třem předešlým přidány Lethe a Acheron; ale i tři první zpěvy rozmnoženy jsou nyní v té míře, že nyní báseň celá zahrnuje více než 600 znělek. Básník byv Mílkem provázen po všech zemích západního Slovanstva a prohlédnuv si nejslavnější a nejsmutnější místa v nich, dostává od „Slávy Dcery“ s nebes (Kollár mel té doby Mínu za zemřelou) po „větrokřídých andělich“ zprávy, „v kterém místě, v jakých blaženostech kdo tu z věrných Slávy ctitelů?“ I o tom dostal zprávy, „komu místo zde už slíbeno.“ Ano i o tom povědomo mu, „kde se mučí plemeno zlosynů a zrádců milé matky.“ Básník byl na této cestě patrně veden příkladem Danteovým; jako on líčí nám Kollár blaženost lidí zasloužilých a strasti nešlechtníků. Ale liší se znamenitě od velikého pěvce vlaského. Dante má nebe i peklo *všelidské*, ač ovšem všude Italiáni v popředí stojí; Kollár vylučuje z nebe i pekla svého všecko, co se netýče Slovanstva, nad branami jeho nebe napsáno literami kyriilskými:

„Tuto Sláva se ctiteli svými
dcerami a syny trůnuje.“

Tím pak pozbývá nebe i peklo Kollárovo té všesvětové důležitosti, která jest znakem Danteova. Mnohem větší nedostatek jest ovšem ten, že Kollár nepřestával na několika velikých obrazech mužů opravdu velikých, ale natahuje mnohé pídimužičky za velikány kreslí obrazy tu směšné, tu zase velmi žalostné. — Básnická cena těchto dvou zpěvů posledních nemůže se ani srovnávati se předešlými třemi. Ale — ač to bude zníti poněkud divně — při těchto zpěvech není účinek básnický básníkovi hlavní věcí. Kollár chce uchvátiti diváka obrázkem jemu ukazovaným, chce jej vésti k činům stejně šlechtným jako jsou ty, které se tu opěvají — účel jest tu vlastně řečnický a proto jejich ráz — tak pilně rhetorický. A nemine se opravdu účinku žádaného! Cítění, smýšlení slovanské nebylo nižádným dílem tak mocně šířeno, jako „Slávy Dcerou“, která jest jako písmem svatým Všeslovanstva.

S tohoto stanoviska, zdá se mi, sluší pozorovati Kollára, má-li se porozuměti velikému jeho významu; on jest pěvcem veliké myšlenky, apoštolem nové víry, a nebylo nikdy apoštola nadšenějšího, účinnějšího.

Mimo tuto světodějnou činnost má Kollár ještě jednu stránku v literatuře naší důležitou, ač se nemůže nikterak rovnati první — Kollár jest nadaným řečníkem. Nelze v řečech nepoznati ducha Kollárova, ráznost, myšlení a mluvení jest jejich hlavní známkou. I jeho *cestopisy* budou míti ještě potomkům nemalou váhu. Vypisujet v nich Kollár přede vším — sám sebe, a to jest hlavní jejich zásluhou, tím se stávají vážnými prameny ku poznání mysli jeho. Viděti v nich nejlépe tu národní nadšenost, která celou bytost Kollárovu opanovala. Nikdy a nikde nezapře se horlivý Slovan! Když mu žvatlavý cicerone v Benátkách v upřímnosti své prohodí slovo, které se mu nezdá dosti spravedlivé k Slovanům, učiní mu hned učený výklad pravého stavu věci, vypeskovav jej dříve za takovouto nevědomost; cestuje po zemích vlaských a německých vidí všude jen jeden národ — slovanský, všude jenom zvyk, způsob slovanský. Vysvětluje se tím celá bytost Kollárova, jejížto mocný důraz záleží v tom, že v srdci svém chová jen jediného citu — vlastenectví, že nemyslí o ničem leč o národě svém, jeho strastech a jeho vykoupení.

Jsou ovšem i jiná díla jeho významná, byť by jimi jeho sláva třeba ničeho nezískala. Sbírání a vydávání čarokrásných zpěvanek slovenských bylo zajisté velikou zásluhou o národ; ano není ani jeho „Slabikář“ bez důležitosti. Nemohli by zajisté potomci nedím řádně oceniti, ale ani tušiti té klopotné práce, kterou musili podnikati velicí křisitelé jazyka a národa našeho, kdyby neviděli před sebou slabikáře psaného velikým pěvcem „Slávy Dcery“, nebo překladu „trestního zákona v přestupcích oupadkových“ od básníka růže stolisté.

Není ovšem ani tím zahrnuta veškera činnost literární velkého pěvce našeho, ano nedotkli sme se posud právě té stránky, která mu způsobila největšího namáhání, na kterou vynaložil mnoho let drahocenného života svého, a která mu byla pramenem velikých trpkostí — míníme bádání jeho v oboru jazyků. Jeho Rozpravy o jmenách, Sláva bohyně a nade všechny Staroitalia slavjanská jsou knihy plné tuhé práce — než psáti o nich na tomto místě nebylo by hrubě po chuti vážených čtenářův.

Osudy jeho života jsou od té doby, co jeho jmeno v literatuře proslulo, dosti známé. Nebudeme zde tedy vypravovati o nenadálém vzkříšení Míny a zasnoubení se s ní, ani o jeho bojech

se třeštěnými horlivci maďarskými, ani o strastech jeho a nebezpečnoství, v němžto se octnul bouřlivého roku 1848, ani o jeho povolání na universitu Vídeňskou, ani o cestě do Meklenburka ani o mnohých hořkostech, které mu způsobili někteří jeho krajané, kteří — abychom mírně mluvili — neuměli oceniti muže tak řídkého, tak velikého, ani o jeho smrti (24. ledna 1852) a slavném pohřbu jeho. Vše to jest posud v čerstvé paměti. A památka jeho bude trvati věčně; nejenom Čechoslované, jimžto jest prvním pěvcem omladlé literatury, všickni Slované budou po věky slaviti jmeno muže, který jim všem byl buditelem k novému, krásnějšímu životu. Co sám zapěl o našem „tichém geni“ Jungmannovi, to můžeme vším právem říci o něm:

Byť i vyschlo lože Vltavino,
Tvoje dokud stane Slavie
jmeno vděčné bude jmíno.

*

Poznamenání. Spisovatel tohoto stručného náskru života Kollárova vzal na se povinnost, doplniti autobiografii Kollárovu, sahající toliko do ukončení studií jeho (do r. 1819). Jsa přesvědčen, že každý umpřímný Slovan si přeje, aby obraz velikého básníka našeho co nejvěrněji vyveden byl, žádal již v říjnu minulého roku veřejnými listy všech vážených krajanů, aby mu laskavě zaslali zprávy o Kollárovi, jeho listy (aspoň ve věrných opisech) a vůbec vše, co se Kollára jakýmkoli způsobem týká. Dostalo se mu sice již velmi vzácných pomůcek, ze jména pak mu zapůjčil laskavě velmi důležité dopisy Kollárovy slavný historik náš František Palacký; rovněž laskavě zapůjčeny byly mi dopisy Kollárovy od zvěčnělého velezasloužilého Hanky; mimo to zaslali mi příspěvky více méně důležité pp. dr. Kampelík, sekr. Ant. Rybička, dr. Vácslav Staněk, prof. Šembera, kanovník Vinařický a prof. Zap. Vzdávaje slušné díky své pánům těmto vznáším ještě jednou prosbu svou všecky ctitele Kollárovy, aby mně zaslali ráčili vše, co by nějak přispívati mohlo k vysvětlení některé stránky jeho života. Kdo by mně zaslal něco, co by si přál obdržeti nazpět, obdrží to *nejděle za čtrnácte dní* poštou bez platy.